

**LES PANDÈMIES
COLÈRIQUES DE 1854 I
EL 1885 A OLOT I
COMARCA**

Josep Murlà i Giralt

El còlera, originari del delta del Ganges, el riu sagrat de l'Índia, arribà per primera vegada a la península Ibèrica el 1833, i a través de Portugal s'estengué cap al nord i el sud d'Espanya. L'any següent, o sigui el 1834, un nucli d'una branca colèrica mediterrània va ser detectat al port de Barcelona. Si bé les xifres oficials indiquen que a l'Estat Espanyol es produïren 102.511 morts, i que el nombre de persones atacades fou de 449.264, en el trienni 1833-1835 hom té per segur que les xifres reals foren força més elevades.

Aquesta malaltia infecciosa aguda és causada pel **Vibrio cholerae** o **Vibrio comma**, bacteri que va ser aïllat pel microbiòleg alemany Robert Koch el 1883, quan dirigia una expedició científica a Egipte. L'única font de contagi del còlera és l'home, i la transmissió es produeix per contagi directe o a través de l'aigua, la llet, la verdura o altres aliments contaminants, tota vegada que els vibrions colèrics s'eliminen amb molta abundància en les deposicions dels malalts. El còlera té un temps d'incubació que va des d'unes quantes hores a tres dies, i la malaltia comença amb una diarrea que s'acompanya, poc després, de vòmits força violents. Les deposicions deixen de ser fecaloides i esdevenen aquoses; adquireixen un aspecte d'aigua d'arròs perquè hi ha petits grups de moc barrejats. Això, si s'acompanya de deshidratació, fa que la malaltia adquireixi un quadre clínic greu per l'acció de la toxina del còlera i l'activació d'altres bacteris intestinals. Per altra banda, i segons es recull en unes instruccions de la "**Sociedad Española de Higiene**", un vehicle de propagació de la malaltia, "**sobre todo entre las poblaciones más pobres y menesterosas, constituyen un medio de transmisión muy frecuente las ropas sucias y los enseres domésticos de uso común colectivo, en que el microorganismo específico (vibrión de cólera) persiste ignora-**

El còlera, originari del delta del Ganges, el riu sagrat de l'Índia, arribà per primera vegada a la península Ibèrica el 1833, i a través de Portugal s'estengué cap al nord i el sud d'Espanya. L'any següent, o sigui el 1834, un nucli d'una branca colèrica mediterrània va ser detectat al port de Barcelona. Si bé les xifres oficials indiquen que a l'Estat Espanyol es produïren 102.511 morts, i que el nombre de persones atacades fou de 449.264, en el trienni 1833-1835 hom té per segur que les xifres reals foren força més elevades.

Aquesta malaltia infecciosa aguda és causada pel **Vibrio cholerae** o **Vibrio comma**, bacteri que va ser aïllat pel microbiòleg alemany Robert Koch el 1883, quan dirigia una expedició científica a Egipte. L'única font de contagi del còlera és l'home, i la transmissió es produeix per contagi directe o a través de l'aigua, la llet, la verdura o altres aliments contaminants, tota vegada que els vibrions colèrics s'eliminen amb molta abundància en les deposicions dels malalts. El còlera té un temps d'incubació que va des d'unes quantes hores a tres dies, i la malaltia comença amb una diarrea que s'acompanya, poc després, de vòmits força violents. Les deposicions deixen de ser fecaloïdes i esdevenen aquoses; adquireixen un aspecte d'aigua d'arròs perquè hi ha petits grums de moc barrejats. Això, si s'acompanya de deshidratació, fa que la malaltia adquireixi un quadre clínic greu per l'acció de la toxina del còlera i l'activació d'altres bacteris intestinals. Per altra banda, i segons es recull en unes instruccions de la "**Sociedad Española de Higiene**", un vehicle de propagació de la malaltia, "**sobre todo entre las poblaciones más pobres y menesterosas, constituyen un medio de transmisión muy frecuente las ropas sucias y los enseres domésticos de uso común colectivo, en que el microorganismo específico (vibrión de cólera) persiste ignora-**

do, cuando esas ropas o enseres hayan pertenecido ó hayan estado en contacto con enfermos coléricos". I s'indica, tot seguit, que un sistema de transmissió indirecte pot produir-se "**por medio de las moscas, pero nunca sencillamente por el aire en que el vibrión del cólera no vive**" (1).

LES MESURES GOVERNAMENTALS I ECLESIASTIQUES DE CARÀCTER GENERAL

L'any 1853, pel novembre, i a través del port de Vigo, a Galícia, començà la segona pandèmia colèrica que afectà Espanya. Pel juliol del 1854 ja es detectà a Barcelona, i d'aquí s'estengué ràpidament cap a diverses zones del nostre país. En el "Boletín Oficial de la Provincia de Gerona" del dia 9 d'agost, s'hi publicà una circular del Govern Civil on es donava compte que la Junta de Sanitat de la província de Barcelona havia indicat que s'havien produït, a la ciutat comtal, "**algunos casos de cólico con sintomas sospechosos**", i que per tal d'evitar que la malaltia, "**que pudiera muy bien ser el cólera morbo**", envaís Girona i les seves comarques, o si més no "**contener ó minorar los tristes efectos de tan terrible azote**", es manà als alcaldes que, sota la seva responsabilitat, adoptessin les disposicions convenients per tal que es complís la Reial Ordre del 30 de març del 1849, i instruccions que la motivaren (2).

Aquesta Reial Ordre, reproduïda a continuació de la circular, dóna unes completíssimes instruccions per tal de poder fer front al còlera morbo. Com a precaucions higièniques, i per tal de destruir les causes d'insalubritat, les autoritats havien de fer arranjar i netejar les conduccions d'aigües brutes, pous, clavegueres, comunes, rierols, corrals i patís, així com tenir contínuament netes les fonts, carrers, places i mercats, i fer desaparèixer els dipòsits de matèries animals i vegetals en estat de putrefacció existents dintre o fora de les poblacions. També s'havien d'extingir els efluvis pantanosos i els productes de les fàbriques insalubres, procurant una deguda política d'inspecció dels aliments i begudes que es venguessin al públic. Els alcaldes havien de vetllar per tal que es donessin "**condiciones saludables en todos los establecimientos públicos y particulares en que por la reunión de muchas personas ó por la falta de ventilación completa**

y constante pueda con facilidad viciarse el aire, como sucede en las iglesias, los hospitales, hospicios, casas de corrección, presidios, cárceles, cuarteles, escuelas ó colegios, teatros, cafés, fondas ó figones”, a part de fer observar escrupulosament el manteniment de condicions higièniques en els cementiris, escorxadors, carnisseries, rentadors públics, magatzems de peix i de substàncies de fàcil corrupció, draperies, fàbriques de cordes de budell, blanqueries, polleries, granges de porc d'engreix i, en general, els dipòsits d'animals **“que puedan viciar el aire”**. S'havia d'impedir, a la vegada, **“que vivan hacinadas en reducidas habitaciones familias de pobres, de mozos de cuerda, de aguadores, jornaleros, etc.”**

Però a part de totes aquestes instruccions, que serien recollides força fidelment per les Juntes de Sanitat, allò que crida també l'atenció són els consells i mesures destinats a evitar l'alarma entre la població. Així, es recomanà menjar bé i vestir més aviat abrigat **“y señaladamente el vientre de la accion del frio”**, i adreçar als afectats **“consuelos y exhortaciones para que se resignen con los estragos de semejante plaga”**. A més a més, s'havia d'advertir al poble que resultava perillós l'ús de purgants **“especialmente fuertes, en el principio de la enfermedad”**, o bé sotmetre's als remeis amb **“que el charlatanismo procura esplotar su ignorancia, pagando casi siempre con la vida su credulidad y abandono”**. Pel que fa a les classes socialment més oprimides, o sigui els pobres, una de les mesures higièniques apuntades és la de promoure obres; o donar feina als que no en tinguin, o subministrar als impedits auxilis pecuniaris i vestits, especialment de llana, mantes, aliments, palla fresca per a màrfegues, i altres coses a aquells que n'estiguessin absolutament faltats. Els alcaldes i caps polítics havien d'assegurar-se que a les apotecaries hi hagués bona provisió de medecines ben condicionades i en quantitat suficient per a les necessitats de la població. I arribat el cas extrem, en els establiments públics i de beneficència **“en que haya muchos individuos se lavaran y pasaran por lejia los efectos de cama y aun de vestir que hayan servido a los coléricos antes de que vuelvan a servir a persona sana, y se desinfectaran sus habitaciones, recomendando esta misma practica en las casas particulares”**. Respecte als auxilis espirituals, les autoritats havien de

vetllar per tal que **“se administren a los enfermos de modo que no causen impresiones tristes y perjudiciales en los sanos”**, i es prohibí l'ús de campanes, tant pel que feia referència a l'administració de sagraments als malalts **“como para anunciar su fallecimiento”**.

Els cadàvers, immediatament després de produïda la mort, havien de ser aspergits amb aigua clorada, i s'havia de procurar que l'estança mortuòria tingués àmplia ventilació. Sobre la certificació de defunció, en aquelles poblacions on no hi hagués metges destinats al reconeixement de cadàvers, o sigui a comprovar-ne la mort, havien de nomenar-se les persones necessàries **“para certificar este hecho despues del prolijo y conveniente exámen que el asunto requiere”**, sense la qual certificació no es podia donar sepultura a cap cadàver. Això està relacionat amb l'exigència que els difunts romanguessin en les cases el menor temps possible, si bé el trasllat al cementiri no podia efectuar-se fins després de comprovada l'evidència del decés. En els carruatges o lliteres destinats al transport de cadàvers, aquests havien d'anar sempre coberts. Havien de ser conduïts al cementiri **“al amanecer o al anochecer, pero sin pompa ni publicidad”**. Quedà totalment prohibida l'exposició de cadàvers en esglésies i cementiris, i es féu obligatori que tots els morts per causa del còlera fossin enterrats en **“cementerios situados extramuros de las poblaciones”**. Se n'havien d'establir de provisionals allà on no n'existissin o no fossin prou amplis. Calia, a la vegada, **“que la hoyo de las sepulturas tenga cinco pies de profundidad, y tolerando unicamente en circunstancias especiales la practica de abrir carneros o zanjas para varios cadáveres a la vez, echando en todo caso una capa de cal sobre ellos”**.

Es manà posar en pràctica l'anomenada “Hospitalitat domiciliària”, per tal de concentrar aliments, robes, medecines, etc., que s'haguessin de repartir entre les persones no afectades. S'encomanà tot un seguit de treballs a les Juntes de Sanitat, i s'establí que s'havia de muntar **“al menos una casa de socorro por cada parroquia”**, la qual havia d'estar proveïda de roba de llit i, en especial, de mantes, escalfadors, raspalls de neteja i **“cualquiera otros efectos usados en la curación de los coléricos”**, així com de lliteres per a la conducció de malalts a l'hospital o de cadàvers al cementiri. Però sobre tot això,

els alcaldes estaven plenament facultats per determinar **“las casas de socorro y enfermeria que habrán de establecerse en la población”**. Havien de decidir els locals on havien de quedar instal·lades i fixar les regles **“por que haya de regirse el orden interior de estos establecimientos”**.

A tot això, cal afegir-hi el que manà el Bisbat de Girona, a través d'una Instrucció o circular que signà el Bisbe, Florencio Morente Montón, amb data 22 d'agost, on s'indicava que era de gran importància **“aun en tiempo de peste”**, que hi hagués uniformitat entre els eclesiàstics a l'hora d'administrar els sagraments, per evitar així murmuracions i querelles. En aquesta Instrucció es deixa clar que el rector ha de seguir el dictamen mèdic, i en cas que es confirmés que el malalt ha estat contagiats de còlera **“podrá hacerse integridad moral en la confesión, sin omitir hacer al enfermo la prevencion necesaria, acerca de cual es su obligacion, si saliese del peligro”**. S'assenyalà que en viaticar-lo es podria fer la professió de fe, mentre que l'extremaunció podria fer-se-li al front **“bajo una sola forma general y mediante instrumento”**. En previsió que pogués **“sobrevener la expresada epidemia”**, s'autoritza a deans i arxiprests a prorrogar les llicències de celebrar i confessar **“con estension al crimen de herejia mixta, y reservados Sinodales”**, a tots els capellans, fossin seculars o regulars, amb el benentès que aquestes llicències només serien vàlides per tres mesos, extensibles si **“durare aun la epidemia”**. També s'autoritza els deans i arxiprests a poder enviar eclesiàstics sota la seva jurisdicció a aquelles parròquies del districte **“en que por fallecimiento, ó grave indisposición del encargado de la Parroquia, no hubiese quien administrase los Santos Sacramentos”**, i en el cas que algun es negués a fer-ho, era obligació comunicar-ho immediatament **“para proceder contra el desobediente, imponiéndole las penas canónicas correspondientes”**. El prelat gironí advertí, a la vegada, que cap sacerdot no podia absentar-se de la població on residia, i prohibí que cap **“cura párroco se ausente ni una hora de su parroquia, cuando fuere invadida del Cólera-morbo, ó amenazare muy de cerca el peligro de serlo”** ⁽³⁾.

LES PRIMERES PRECAUCIONS DAVANT L'EPIDÈMIA DE CÒLERA DEL 1854

A Olot, els primers símptomes de presència de còlera es deixaren notar a començament d'agost del 1854. La Junta de Sanitat començà a actuar de forma immediata. El dia 6 d'agost, els membres de la Junta, presidits per l'encara primer tinent d'alcalde, Salvi Pujadas, es reuniren per tal **“de conferenciar acerca las medidas que tal vez convenga tomar para precaver a esta villa de la invasión del cólera morbo asiático que segun voces muy caracterizadas ejerce ya sus estragos en la ciudad de Barcelona”**. Les notícies, segons el que es desprèn, no les tenien pas per ben segures, però l'extensió de l'epidèmia la deduïren davant **“la continua llegada aquí de familias procedentes de la espresada Ciudad que vienen huyendo de aquel terrible azote”**. Com a mesures preventives es decidí la publicació d'un ban, inspeccionar la qualitat de les fruites, verdures i altres comestibles que es venien en el mercat públic, i efectuar **“una visita domiciliaria a toda la población”** per tal de veure com estava **“la policia domestica”** i poder adoptar les mesures oportunes. A més a més, i pel que fa a les cases conegudes amb el nom de **Caseta de l'hospital**, en el terme de les Preses; **Clocalou**, a Socarrats (Vall de Bianya); **Can Pericot**, a Batet, i **la Canya**, a Sant Joan les Fonts, on **“se acostumbren a matar reses para el consumo público que no llevan las condiciones higienicas necesarias”**. S'acordà demanar als respectius alcaldes que consideressin prohibir en les seves jurisdiccions, i de manera especial en les esmentades cases, que **“se venda carne de clase alguna que no haya sido antes inspeccionada y declarada sana por el vocal de esta Junta D. José Vidal, veterinario”**.

Aquesta primera reunió, com s'ha dit, la presidí Salvi Pujadas, primer Tinent d'Alcalde del consistori que cessà aquell mateix 6 d'agost, o més ben dit l'endemà, que és quan quedà constituïda la nova corporació d'acord amb el manament rebut des del Govern Civil de Girona. El nou consistori quedà format per Martí Pararols, Alcalde 1er.; Alexandre de Roca, Alcalde 2on.; Francesc Montañà, Josep Torà, Francesc Mas i Fluvià, Joan Iglesias, Vicenç Aulet, Joan Malagrida, Josep Salgàs i Andreu Pellicer com regidors, i Josep Vila i Lluís Sayol

NOMBRE DE DEFUNCIONS SEGONS LLIBRES DELS REGISTRES CIVILS MUNICIPALS

POBLACIÓ	ANY	MESOS				
		JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE
LES PLANES D'HOSTOLES (1)	1883	3	2	4	1	2
	1884	4	6	3	3	6
	1885	—	2	9	7	6
	1886	2	2	4	4	4
	1887	2	3	6	8	5
SANTA PAU (2)	1883	4	5	7	14	7
	1884	4	10	12	12	5
	1885	4	7	18	7	9
	1886	6	6	12	9	9
	1887	5	5	12	14	5
SANT ESTEVE DE BAS (3)	1883	4	6	17	7	3
	1884	3	6	16	7	10
	1885	1	2	17	16	5
	1886	4	5	8	3	7
	1887	3	3	6	7	6
CASTELLFOLLIT DE LA ROCA (4)	1883	2	3	—	3	—
	1884	1	3	3	1	3
	1885	1	—	2	5	2
	1886	3	3	6	2	2
	1887	—	1	1	—	1
BESALÚ (5)	1883	2	3	10	6	5
	1884	1	5	7	5	6
	1885	2	7	9	11	2
	1886	—	5	4	4	3
	1887	4	6	3	6	2
SANT FELIU DE PALLEROLS(6)	1883	2	5	4	8	9
	1884	4	7	6	10	6
	1885	1	2	9	10	6
	1886	5	9	9	3	4
	1887	2	8	7	5	3
OLOT (7)	1883	16	19	35	33	25
	1884	14	19	42	16	30
	1885	22	9	57	45	27
	1886	26	22	31	26	25
	1887	7	20	44	32	36

1) - Llibres del Registre Civil de Defuncions de 1880-84, 1884-86 i 1886-88. Arxiu Municipal de les Planes d'Hostoles.

2) - Llibre del Registre Civil de Defuncions de 1883-86 i següent. Arxiu Municipal de Santa Pau.

3) - Llibres del Registre Civil de Defuncions de 1882-85 i 1885-88. Arxiu Municipal de la Vall de Bas.

4) - Llibres del Registre Civil de Defuncions de 1875-83 i de 1883-88. Arxiu Municipal de Castellfollit de la Roca.

5) - Llibres del Registre Civil de Defuncions de 1882-86 i de 1886-89. Arxiu Municipal de Besalú.

6) - Llibres del Registre Civil de Defuncions de 1882-85 i de 1885-88. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Pallerols.

7) - Llibres del Registre Civil de Defuncions de 1883-84, 1884-86, 1886-87 i 1887-88. Jutjats d'Olot.

com síndics. Es remodelà, naturalment, i de manera immediata, la Junta de Sanitat, de la qual, segons es desprèn de diversos documents amb ella relacionats, formaren part l'Alcalde, Martí Pararols, que era metge (substituït sovint, per causa del seu delicat estat de salut, per l'advocat Alexandre de Roca); el regidor i farmacèutic Josep Torà; els metges Pere Casellas, Ramon Masoliver, Joaquim Llorens i Pau Estorch, i per Miquel Pujolar i Esteve Ferrer ⁽⁴⁾. El canvi d'Ajuntament, una mica sobtat ⁽⁵⁾, es donà a conèixer als olotins aquell mateix dia a través d'un cartell imprès on, a part de deixar clar que era una substitució interina, es fa tota una declaració d'intencions, doncs s'indica **“que nos creemos dispensados de hacer manifestacion alguna de nuestros principios, porque de todos son bien conocidos; y porque no habeis podido olvidar los amargos disgustos que nos han costado”**; continuant dient que **“Nuestros antecedentes, nuestra posicion, nuestra conducta siempre consecuyente y sin mancilla, os garantizan que cumpliremos nuestro cometido con lealtad y con pureza. Obraremos á la luz del dia sin ocultacion y sin misterio: admitiremos con gusto las insinuaciones y consejos de todos los hombres honrados y os daremos cuenta periódica y ecsacta de la recaudación é inversion de los intereses que nos sean confiados”**. Després s'indica que ells, o sigui els nous membres del consistori, són fervents partidaris de la llibertat i de la moralitat, i que per això saluden entusiàsticament **“á los héroes que inauguraron la revolucion salvadora en los campos de Vicálvaro y estamos firmemente decididos á sostener con todas nuestras fuerzas el heróico alzamiento nacional”**, per la qual cosa es demanà als ciutadans que els fessin costat, doncs **“con su franca cooperacion y la del Valiente y Leal Ejército nos será fácil conservar el orden, cimentar la union y desbaratar los planes de los malévolos que bajo cualquier pretexto se propongan desvirtuar los principios proclamados que son nuestra única áncora de salvación”** ⁽⁶⁾.

L'endemà, en nova reunió presidida pel nou Alcalde Constitucional 2on., Alexandre de Roca, s'informà de la visita d'inspecció portada a terme en el mercat, on s'observà que s'hi venien **“avellanas tiernas susceptibles en la estación que atravesamos de producir diarreas y otros males en los que las consuman”**. Es decidí, per tant, prohibir-

ne la venda durant quinze dies. La Junta de Sanitat, a part de les accions preventives, també considerà el que s'havia de fer en el cas que el còlera arribés a Olot, i acordà proposar a l'Ajuntament **“la urgencia de señalar un local a propósito para que en aquel supuesto caso pueda servir de hospital de coléricos”**. Acordà, a la vegada, dividir la població en quatre districtes i nomenar dos facultatius, amb auxiliars que serien els cirurgians, amb la finalitat que tinguessin cura dels malalts colèrics que hi hagués.

El dia 8 d'agost la cosa ja havia empitjorat lleugerament, i la Junta, reunida de nou, tractà de les **“voces alarmantes que han corrido con respecto a la existencia del cólera en la Ciudad de Vich casi comprobada con la llegada de varias familias procedentes de la misma Ciudad que, segun se dice, vienen huyendo de aquella enfermedad”**. La decisió fou demanar a l'alcalde de Vic que informés si, veritablement, s'havien produït en la seva jurisdicció alguns casos de còlera o amb simptomatologia, que en concretés el nombre i indiqués, a la vegada, quines mesures s'havien pres. Mentrestant, i a nivell local, la Junta establí unes normes d'obligat compliment per part dels olotins, que venien a ser una precisió al ban acordat dos dies abans però que va ser publicat el mateix dia 8, a causa dels canvis polítics municipals. Aquestes normes assenyalaven que **“1º.- Todos los vecinos, cada uno por su parte, barreran el trozo de calle que mire á las fachadas de sus casas dos veces por cada dia, una por la mañana antes de las 8, y otra por la tarde antes de las 3. 2º.- No podran extraerse las letrinas, estiercol ó basuras durante el dia, y se señalan para verificarlo las horas desde las 10 de la noche hasta las 6 del amanecer”**, amb l'advertiment, donades les circumstàncies, que l'incompliment suposaria una sanció de dos rals **“que se exigiran irremisiblemente”**.

El ban esmentat, amb catorze punts, redactat a mà, en català, i signat per l'Alcalde 1er. Constitucional, Martí Pararols, el dia 8 d'agost, indica primerament que **“per amenasar lo Colera morbo Asiatic la capital del Principat, se considera necesari dictar totas aquellas prevencions conduents a evitar que tant desastrós contagi tinguia lloch en esta Vila”** i es feia precís, per tant, complir els acords presos per la Junta de Sanitat d'Olot i el seu partit. En conseqüència,

HOSPITAL PROVISIONAL DE COLÈRICS D'OLOT (1)

NOMBRE DE MALALTS I DE DEFUNCIONS ENREGISTRATS EL SETEMBRE DE 1854

DIA	MALALTS ANTERIORS	ENTRATS	MORTS	EXISTENTS	GUARITS O TRASLLADATS A L'HOSPITAL GRAL
5	—	6	4	—	—
6	26	6	1	25	7
7	25	5	1	27	2
8	27	1	3	25	—
9	25	9	—	34	—
10	34	3	4	27	4
11	27	1	3	25	—
12	25	2	1	25	(*)
13	25	7	2	30	—
14	30	1	—	31	—
15	31	6	2	24	11
16	24	1	3	19	3
17	19	9	—	28	—
18	28	—	—	28	—
19	28	2	2	28	—
20	28	1	2	17	10
21	17	—	2	15	—
22	15	1	2	13	1
23	13	3	—	14	2
24	14	2	1	13	2
25	13	—	1	12	—
26	12	2	—	13	1
27	13	—	—	13	—
28	13	—	—	13	—
29	13	—	—	11	2
30	11	—	—	11	—
1/10	11	—	—	10	1

(1) — Dades extretes dels comunicats mèdics diaris que s'enviaven al Govern Civil de la Província.

(*) — S'indica que el mort no ha perdut la vida a causa del cólera, sino a causa d'una repetició d'apoplegia.

es manà observar el següent: 1).- Que tots els propietaris de cases i botigues, o els llogaters, escombrassin diàriament la part del carrer que els correspongués, **“recullint y colocant dintre de sas casas las escombrarias terra e inmundicias, per quant passia á recullirlas ab lo carro destinat al efecte, lo encarregat de la limpieza. La caballeria que tira o conduhesca lo carruatge portará una esquella o campana, ab la que donará la señal de la sua arribada”**. Les escombraries havien de treure's de la vila abans de les vuit del matí. 2).- Després d'escombrar s'havia de regar la part del carrer dues vegades al dia, una a les set del matí i l'altra a les sis de la tarda. 3).- Els veïns havien de procurar tenir nets els femers o **“esconedors que tinguian en las portas y patis, per evitar las miasmas ó mals olors pestilents que de ells surten”**. 4).- La neteja de femers, dipòsits de **“letrinas o comunas, ni altres dipòsits de aigües inmundas”**, es podia efectuar sense l'oportuna llicència, i disposant d'aquesta s'havia de fer després de les deu de la nit, a l'hivern, i de les onze, a l'estiu, **“cesant sempre una hora despues de haber surtit lo sol”**. 5).- Per tal de corregir el mal aspecte i la falta de neteja observats en alguns carrers i carrerons, on es tiraven aigües brutes, es prohibí absolutament abocar-hi tals aigües, les quals s'havien d'abocar en aigüeres, comunes o altres llocs adients, **“evitant de est modo la emanació de gasos corromputs, dañosos sempre a la salut”**, i es prohibí també **“tirarse gossos, gats, ni altres animals morts, en las plassas carrers y carrerons, debentlos conducir fora de la Vila, y enterrarlos a una profunditat regular”**. 6).- Els veïns que observessin incompliment, per descuit o negligència, en relació a treure les immundícies de les cases, havien de denunciar-ho. 7).- Als hortelans, parcers i altres que conreaven terres, en la vila o en llocs immediats, se'ls prohibí **“abonar o femar aquellas per la tarde, ab las inmundicias de las comunas o altres depositos semblants, debentlo precisament verificar molt dematí, quedant prohibits de ferho despues de una hora de haber surtit lo sol”**. 8).- Dintre la vila no es podien tenir pilons d'escombraries, immundícies o femers, els quals havien de trobar-se a **“quinze varas distants dels camins y llochs públics”**, amb la tolerància d'aquells que es destinaven als horts per tal de femar la terra, sempre i quan s'escampessin **“dintre tres dias, é interinament tenirlos a llarga distancia dels**

carrers, portas y habitaciones, cubrintlos ab estoras ó palla y terra al sim, de modo que no puguian evaporarse". 9).- En aquelles cases on es criava bestiar boví, de llana, cabres o porcs, se'ls privava conservar-lo "**si sos edificis no ofereixen una completa comoditat y ventilació**"; se'ls exigia treure els fems i dipositar-los en la distància assenyalada en el punt anterior. S'adverteix, a més, que una Comissió de la Junta de Sanitat examinaria amb freqüència les cases per veure si reunien les condicions saludables "**que son indispensables per no perjudicar a sos moradors ni circumvehins**". 10).- Es prohibí rentar robes, verdures i altres coses en qualsevol de les fonts i abeuradors públics, mentre que els que aprofitaven els "**desperdicis de les aigües de dites fonts**" havien de mantenir netes les conduccions o regueres. 11).- Es considerà que la mala qualitat dels aliments influeix moltíssim en el pèssim estat de la salut dels pobles i, per tant, no es permeté la venda de fruites verdes ni madures "**que de cualsevol modo puguian ses dañosos; y com en lo any actual se havia observat molt particularment los tomatas son generalment de mala cualitat y perjudicials, se observan la major escrupulositat, manant tirar al riu las que infundescan sospita, a judici de la comisio que pasará a inspeccionarlos**". I s'insisteix que els aliments poden ser perjudicials si no són de bona qualitat "**y ab més rahó si per la codicia se adulteran ó transforman**", advertint que es castigaria amb el major rigor la venda de carns, vins, licors i alguns vegetals que fossin de mala qualitat o adulterats. 12).- Per tal d'evitar la venda de peix "**passat ó corromput, sera visurat tantas vegadas com se creguia necesari**", i serà inutilitzat aquell que per la seva putrefacció o qualsevol altra circumstància pogués ésser "**dañós als compradors**". 13).- No es podia amarrar cànem "**sino en lo riu fluvià**", amb el benentés que s'havia de deixar lliure o abstenir-se de fer-ho, però, en el tram comprès entre "**lo pont de Sant Roch, fins passat lo moli dit de la torre**", i 14).- Quedà prohibida la venda d'avellanes tendres durant quinze dies; s'assenyalà que als contraventors se'ls imposarien les penes "**previngudes per la ley, sens contemplacio alguna**". El ban acaba advertint, novament, que es vetllarà pel compliment de les disposicions, amb imposició de severes sancions a aquells que no les compleixin, "**quedant encarregats los Alcaldes de barri de vigilar y**

dar part de cualsevol falta que observian en sos respectius barris”, tasca encomanada també als **“dependents Municipals y de la Alcaldia”**. Aquest ban, per tal que ningú no pogués al·legar ignorància, es publicà i col·locà **“en los paratges de costum”** (7). La situació de la vila, en l’aspecte sanitari, era força caòtica, segons es desprèn de les disposicions de l’Alcaldia, i la brutícia, fins i tot en vies públiques, i en el Fluvià, ho envaïa tot, d’aquí que s’hagués de recórrer a prendre mesures dràstiques -que, tot i això, no sempre es compliren-, per tal d’evitar que la manca d’higiene afavorís la ràpida presència de l’epidèmia a la vila. De fet, l’alcalde havia tingut molt en compte, en la majoria d’aspectes, les disposicions governamentals del 1849, i no es feia res més que aplicar a l’avançada allò que s’havia de publicar en el Butlletí Oficial de la Província del dia següent, o sigui el 9 d’agost.

Pel que fa a l’escrit enviat a Vic per tal de tenir notícies fidedignes sobre la presència de còlera en aquella ciutat, es demanà a l’alcalde que a més del nombre de persones atacades s’indiqués **“al propio tiempo los medios que se hayan conocido más a propósito para atacar tan grave mal a fin de poder en vista de todo acordar esta Junta lo que estime mas prudente”**. La resposta de Vic es donà el dia 10. S’indicà, per part de l’alcalde, Joan Vaxeras, **“que en efecto en esta población desde los primeros dias de este mes se han ido presentando bastantes casos de colicos nerviosos de los que una gran parte han sido graves y han fallecido algunas de las personas atacadas. Esta enfermedad no ha sido declarada por los S.S. Facultativos por el colera morbo asiatico, y mucho menos por otra que sea contagiosa. La causa de la enfermedad reynante segun ha demostrado la esperiencia es el caso de frutas y verduras con especialidad de los tomates y patatas que en este año, no cabe duda, se hallan maleados en sumo grado segun esperimentos hechos, y la proscripcion de tales comestibles y un buen regimen de limpieza publica y privada, son los medios que mas poderosamente han influido en detener los progresos del mal habiendose observado hasta ahora, con muy rara escepcion, que ninguno de los que tienen buena conducta en el comer, ha sido atacado de esta enfermedad”**. L’alcalde vigatà venia a ratificar, doncs, les disposicions preses a Olot sobre neteja i prohibició de venda de segons quins

tipus d'aliments. I concretà, en l'escrit, que **“la mayor parte los fallecidos, en los vomitos que precedieron á su muerte, arrojaron en estado de crudez tomates, patatas, calabacin, avichuelas y otros alimentos vegetales. Ni un solo caso de enfermedad se ha atribuido hasta ahora a contagio”**. Per completar tot el que havia dit, l'Alcaldia Constitucional de Vic inclogué, en l'escrit, un resum de persones atacades greument i de les morts enregistrades entre els dies 2 i 9 d'agost. Segons aquestes dades, en aquella ciutat, durant l'esmentat curt període de dies, es produïren quaranta casos de persones afectades i vint-i-quatre morts ⁽⁸⁾.

El dia 9 d'agost el Dr. Casellas, subdelegat de Medicina i Cirurgia ⁽⁹⁾, féu arribar una nota escrita a l'alcalde olotí, Martí Pararols, de caràcter una mica reservat, dient-li que **“Acabo de dejar en este momento al enfermo en question (no diu el nom) y continua mas agravado. He dado las consabidas prevenciones sobre el tratamiento q(u)e ha de hacersele, mas ha tenido el disgusto de q(u)e no haya podido sacramentarse por causa del vomito tan frecuente q(u)e padece y me temo q(u)e en adelante, no pudiendose conseguir mejora, se imposibilite de todo p(ar)a hacerlo. Por lo q(u)e a mi toca ya estoy descargado de esta obligacion por haber prevenido la necesidad de cumplirlo. Mañana hablaremos sobre el particular”**. Aquell mateix dia s'escrigué als alcaldes de les poblacions veïnes on, segons s'indicà en la reunió celebrada tres dies abans per la Junta de Sanitat d'Olot, s'havia constatat la venda de carn en mal estat, per tal que **“en lo sucesivo prohiba espresamente en todo el radio de su jurisdiccion la venta de toda clase de carne que no haya sido antes visurada y declarada sana por el vocal de esta Junta D. José Vidal veterinario”**, en la confiança que les disposicions **“las apoyará V. con el lleno de su autoridad haciendo que se cumplan en ese dist(rit)o”**. En la resposta, d'aquell mateix dia, l'alcalde de Capsec (Vall de Bianya), Joan Dorca, indicava al president de la Junta de Sanitat d'Olot que ja havia disposat la publicació d'un ban prohibint la venda **“de carnes mal sanas”** en el seu districte municipal. Suggestia que, per a la salut pública, fóra també oportú **“disponer lo conveniente para q(u)e en lugar de tirar los animales muertos en el lugar llamado Masclot se hiciese en otro parage menos concu-**

rrido, puesto que sucede muy a menudo que arrastrados aquellos por los perros los colocan en medio del camino, llegando hasta el extremo de tener q(u)e cambiar la direccion los pasajeros a fin de apartarse de la putrefaccion que despiden dichos animales”. Masclot es troba entre Olot i la Canya, seguint el camí que voreja la riera de Riudaura, i pel que es dóna a entendre l'abocament d'animals morts en aquell indret era més cosa dels olotins que no pas dels bianyencs. Per això s'exposà la conveniència de prohibir-ho des d'Olot, perquè, per altra banda, **“sitios hay mas a proposito para este objeto”.**

El dia 10, el Dr. Casellas i Joaquim Llorens visitaren, cap a les nou del vespre i per primera vegada, un jove d'uns 17 anys, fuster d'ofici, que era natural d'Olot però que procedia de Barcelona **“de donde salió el Domingo ppdo. y llegó a esta el lunes inmediato sin quejarse de cosa alguna”**, segons indicació dels pares, que vivien prop de l'Hospici. Però aquella mateixa nit el noi tingué una diarrea, a la qual no es donà importància, que derivà cap **“a un colico grave de caracter colerico, u mas bien de un colera precedido de cursos despreciados e incrementados”** atribuïts al règim alimentici, a les fatigues del camí, fet amb rapidesa i a peu, **“al desarreglo de sus comidas y bebidas, sobretodo del agua q(u)e es su habitual”** i a la son patida a Barcelona en la casa on s'allotjà, la mestressa de la qual es trobava **“poco antes de su salida atacada de un mal semejante”**, segons explicà el propi malalt. Tot això es comunicà a l'alcalde, com a president de la Junta de Sanitat d'Olot i el seu partit, i es qualificà la malaltia de **“esporadica sospechosa”.**

LA QÜESTIÓ DEL CEMENTIRI

Com sigui, doncs, que la situació s'agreujava, l'alcalde va recórrer a les instruccions governamentals, les quals ja anava assumint i aplicant la Junta de Sanitat. El dia 11 d'agost, i segons un esborrany que s'ha conservat, Martí Pararols recordà per escrit a la Junta de Sanitat del partit d'Olot que una de les atribucions **“privativas del Ayuntamiento que presido, es la conservación y en caso necesario nueva construcción de uno o mas cementerios”**, i reconeix que l'únic de caràcter públic existent a la vila **“ha sido objeto varias veces de fundadas observaciones sobre ser reducido y mal situado”**,

DEPRECACION A LA SAGRADA VIRGEN DEL TURA, PIDIÉNDOLE NOS AMPARE EN LA PRESENTE NECESIDAD.

Clementísima Madre, Reina de cielos y tierra, privilegiada criatura, inclita Abogada y especial Patrona del Pueblo de Olot, que se complace en la dicha de descansar bajo el manto de vuestras interminables misericordias, jamas interrumpidas en el largo curso de mas de mil años. A vos acuden, Señora, en este día de tribulación, y angustia, los vuestros afligidos hijos, con la entera confianza de merecer de Vos, cuanto la débil humana miseria necesita, amenazada del fatal contagio del Cólera, con el que el agraviado Supremo Dios, amenaza á nuestros culpos, por ser por nuestros delitos provocada su justa ira, é indignacion. Madre de Piedad, no permitais, Señora, que vuestro pueblo sea contaminado, que los dichos moradores de vuestra santa heredad, sean victimas del furor pestilente. Vos excelsa, pura criatura, libre de mácula, y preservada del comun contagio, ya en vuestro primer ser y concepcion dichosa; Vos, que en 1590, burlasteis la perdida intencion de *Arauc de la Furga*, cuando malvado pretendia, introducir veneno en vuestro templo santo; Vos, que en 1630, curasteis repentinamente de la peste á varios Devotos, que con devocion, y confianza os invocaron, Vos, que en muchas ocasiones, nos librateis de este, y de todo otro mal; dadnos en la presente necesidad, una compasiva mirada, y con ella el total consuelo, que Olot necesita, os pide, reclama, espera, y se promete de vuestra Maternidad. Asi será bendecido y proclamado vuestro nombre, y agradecidas vuestras finezas, de los que glorindose de ser hijos de vuestro Pueblo, á Vos, como á su dulce, y tierna Madre acuden, y del íntimo del corazon, de veras os reclaman, diciendo:

Virgen Santa: Virgen pura: Virgen inmaculada.
Libradnos, Señora, del Cólera amenazador.
Gloria al Padre, que os hizo tan privilegiada.
Gloria al Hijo, que os escogió por Madre.
Gloria al Espiritu de amor, con cuya virtud concebisteis sin intervencion humana.
Gloria á toda la Sma. Trinidad, que os dió poder, é imperio sobre todo lo criado.
Santa, Santa, Santa.
Los Cielos, y la tierra celebren vuestras glorias: Virgen Soberana.
Angel Custodio, S. Francisco de Paul, S. Roque, y S. Sebastian.
Rogad, interceded por nosotros.

Amen.

Olot Imp. de los hijos Doutrin y Paul.

Reproducció reduïda de la deprecació que els olotins feren el 1854 a Santa Maria del Tura, amb motiu de la pandèmia colèrica d'aquell any.

NOMBRE DE DEFUNCIONS SEGONS LLIBRES D'OBITS PARROQUIALS

POBLACIÓ	ANY	MESOS				
		JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE
BESALÚ (1)	1853	—	—	2	—	3
	1854	1	1	1	6	4
	1855	1	2	3	5	4
SANT FELIU PALLEROLS (2)	1853	7	—	10	3	3
	1854	4	4	9	11	4
	1855	1	6	5	8	2
SANTA PAU (3)	1853	9	1	5	7	2
	1854	3	7	8	14	5
	1855	4	6	11	7	3
CAPSEC (4)	1853	—	—	—	4	—
	1854	1	1	3	2	1
	1855	2	1	3	—	—
SANT SALVADOR DE BIANYA (5)	1853	—	2	—	1	3
	1854	2	1	1	3	4
	1855	—	1	4	1	2
SANT CRISTÓFOR LES FONTS (6)	1853	1	1	6	4	1
	1854	—	—	5	8	4
	1855	1	4	8	4	2
BATET (7)	1853	—	3	—	2	2
	1854	—	1	5	4	—
	1855	2	—	3	1	—
SANT ESTEVE D'OLLOT (8)	1853	12	14	5	10	6
	1854	11	9	35	100	16
	1855	11	15	11	7	9

1) - Parròquia de Sant Vicenç de Besalú. Llibre d'Obits de 1851 a 1884.

2) - Parròquia de Sant Feliu de Pallerols. Llibre d'Obits de 1851 a 1901 i Llibre d'Obits de Pàrvuls, de 1852 a 1896.

3) - Parròquia de Santa Maria de Santa Pau. Llibre d'Obits de 1851 a 1874.

4) - Parròquia de Sant Martí de Capsec. Llibre d'Obits de 1851 a 1918.

5) - Parròquia de Sant Salvador de Bianya. Llibre d'Obits de 1851 a 1881.

6) - Parròquia de Sant Cristófor les Fonts/Olot. Llibre d'Obits de 1851 a 1885.

7) - Parròquia de Santa Maria de Batet/Olot. Llibre d'Obits de 1851 a 1888.

8) - Parròquia de Sant Esteve d'Olot. Llibre d'Obits de 1851 a 1864.

d'aquí que demanés si, davant el perill de veure's Olot afectat pel còlera, es creia convenient d'efectuar-ne el trasllat. S'havia de concretar, en aquest cas, les causes o motius i el lloc proposat per a la nova situació. Quatre dies més tard, o sigui el 15, la Junta de Sanitat va emetre dictamen sobre la qüestió, i indicà, per escrit, que **"tiempo hace que estaba contemplando con repugnancia la persistencia defectuosa del único alverque funerario que en esta villa sirve de cementerio común"**, considerant que la seva situació era inadequada, i dolenta la construcció **"sin atreverse a proponer su variación o traslado por consideracion á las dificultades y penúria que atendidas las circunstancias pasadas y presentes por de pronto se le escaraban (sic)"**. Però com sigui que les coses eren, ara, altres, i la necessitat havia augmentat per tal de garantir la salubritat pública, aplaudia el que manifestava l'alcalde. S'assenyalà també, en el dictamen, que no solament es pensa en **"las circunstancias del momento, sino que se extienden a consideraciones mas lejanas"**. I després de raonar que respecten **"los principios fundamentales de las instituciones y practicas religiosas de todas las epocas y de todas las edades"**, i de recordar, entre altres coses, que la veneració als morts ha estat exercida **"en mas o en menos desde la mas remota antigüedad no solo por los Cristianos, sino hasta por los Paganos que les precedieron, y las naciones más cultas, a escepcion de ciertos periodos de desviacion propia de sus respectivos sucesos"**, es fa menció que ja el rei Carles III manà establir la disciplina de l'Església pel que fa als usos i costums de construcció dels cementiris, manant que s'anessin establint gradualment cementiris rurals, i que en Reials Ordenances de 15 de novembre del 1786, sobre salut pública, disposà que mentre no s'erigissin aquests cementiris **"se sepultasen los cadaveres con la profundidad competente; que no se espusiesen en parages publicos los que hubiesen llegado á terminos de una decidida y completa putrefacción"**, així com que s'havien d'efectuar els enterraments en hores i estats atmosfèrics **"menos espuestos a propagar las miasmas que despiden los cadaveres y sus despojos"**.

La Junta de Sanitat, en el dictamen, recollí igualment que Carles IV dictà diverses disposicions sobre activar la construcció de cementiris

extramurs, o sigui, fora dels nuclis habitats, si bé **“hasta unos treinta años atrás no han quedado en España definitivamente establecidos los Cementerios rurales de las grandes poblaciones”**, i menys temps, encara, respecte al **“pernicioso y reprobado uso”** d'enterrar a les esglésies, fins que en Reial Decret del 8 de gener del 1824 s'acabà per establir la pràctica de tals disposicions, i exigir **“el cumplimiento de las leyes sobre entierros y exumaciones”**, tot i que això no es respectava arreu.

Segons la Junta de Sanitat, **“En nuestra villa empezo semejante practica algunos años atrás, y desde entonces abusos empezaron á corregirse”**, de manera que no calia ara, el 1854, introduir tals canvis o variació **“porque ya la tenemos en practica en el cementerio que al efecto se ha construido”**, sinó millorar-lo **“porque no cumple por entero el santo fin a que se le destinára desde su innovacion, y sigui ahora siendo todavia incompleto, insuficiente y defectuoso”**, tal com havia estat exposat des de feia anys per aquells que havien exercit funcions d'inspecció sanitària a la vila. Examinades les seves qualitats i condicions d'insalubritat i incomoditat, la Junta exposà, en el dictamen, que el cementiri olotí es trobava **“casi contiguo á las ultimas casas de uno de los extremos de la Villa”** i que **“en menos de 25 años se ha llenado por mas de la mitad”**. Pel que fa a la situació, a la falda meridional del Montsacopa, es precisa que **“se halla en parte á cubierto de la accion directa de los vientos saludables del norte y nord-oeste, y espuesto á la de los siempre mas calientes bochornosos y no muy sanos del poniente que con harta frecuencia domina en esta Villa, estiende sus fétidas y corrompidas emanaciones hacia la parte longitudinal superior y declive de la misma, mientras que por otro lado esta bajo la influencia y accion de la marinada ó viento de mediodia que concentra y refluye en sus contornos aquellas emanaciones pestíferas, formando con dichos elementos un foco de corrupción transmisible por los mismos”**.

La Junta de Sanitat, evidentment, no era partidària d'aquest cementiri, inaugurat oficialment el 20 de maig del 1821, durant el període constitucional ⁽¹⁰⁾. El trobava, a més a més, reduït, i en la seva part més alta massa exposat a l'acció solar del migdia, **“que favorece**

la fermentación de los despojos contenidos, y como estos se encuentran cada día en mayor número, prestan nuevos materiales a dicho foco que aumentan los preexistentes, cuyo hedor llega á ofender no solo a los que lo visitan y pasan cerca de él, sino que se extiende á ciertas distancias de la Villa; cuyo defecto proviene en gran parte, no solo de su situación respectiva, sino del de que **adolesce la construcción de los nichos espresados**". A més de tot això, la Junta lamentava que tampoc no hi hagués **"una Casa mortuoria, anfiteatro ni una Capilla donde depositar los cadaveres, practicar sus autopsias, auxiliarlos con el fin de poderlos volver a la vida cuando quede alguna duda de que no dejen de existir lamentables y horrorosos ejemplos de vivos con apariencia de muertos que por falta de prevencion y de socorro han sido enterrados vivos, asi que para poder hacer sus respectivas familias ó allegados las correspondientes manifestaciones de duelo, originandose de semejantes faltas el que no haya un puesto correspondiente para destinar y guardar los cadaveres por el numero de horas previsto ó necesario"**. Es trobava igualment poc afortunat que els familiars mantinguessin el costum de retenir els difunts en les cases **"mas tiempo del conveniente, y que todavia se conserve la perniciosa cuanto vedada ó prohibida costumbre de llevar los cadaveres á la Iglesia Parroquial para celebrar sus exequias, todo con incomodidad perjudicial de los circunstancias"**.

Després de tan exhaustiva explicació, la Junta proposà el lloc que, a criteri seu, era el més adequat: a l'altra banda del Montsacopa. Indicaren que **"ninguno mas a proposito"**, en compliment de les lleis vigents sobre ventilació, situació, capacitat i construcció **"como el que podria plantearse al reverso septentrional de la misma montaña del Montsacopa que sobre poder reunir mayores y mas apetecibles condiciones, no dista de la Villa mas que un medio cuarto de hora"**, la qual cosa ja era un avantatge si es té en compte, com feren constar, que en altres poblacions d'importància el cementiri es trobava a mitja hora, i a vegades a tres quarts d'hora, de distància, **"como Valencia, una hora la de S. Felipe de Jativa, y otros muchos que se podrian enumerar, y Barcelona que apesar de tenerlo ya á un**

cuarto de hora, **trátase ahora de trasladarlo en otro punto mas distante**". El nou cementiri proposat per a Olot, que òbviament no arribà a fer-se, es trobava força distanciat **"de las dos casas mas cercanas que se hallan en sus inmediaciones, en posicion elevada donde quedaria resguardada la Villa de sus dañosas e incomodas influencias por el Montsacopa, y teniendo en favor del mismo que a mas de poderse situar en terreno pendiente, pedregoso, volcanizado, y de una posible espacidad cual seria de desear, se agregará á estas ventajas la de poder hacerse á tiempo oportuno la traslacion del ahora existente, ó sea de sus restos humanos á poca distancia, sin muy dispendioso coste, y sin ningun daño é incomodidad del vecindario"**. Val a dir que la proposta recomanava prendre una decisió ràpida **"para el caso inesperado de que se presentara el cruel azote que tan de cerca nos amenaza"**. Els terrenys on s'havia d'aixecar el nou cementiri pertanyien al mas la Fàbrega, propietat d'en Cabirol, i eren coneguts com Campdedéu. Però a part d'això, i potser perquè el còlera arribà abans del que s'esperava, d'aquesta proposta de construcció del nou cementiri públic, amb trasllat i supressió del ja existent, no se'n va fer absolutament cap més cas, i els enterraments, tot i els greus inconvenients exposats per la Junta de Sanitat, continuaren fent-se al peu del Montsacopa, en el recinte encara existent. Cal dir, no obstant i això, i segons consta en un esborrany de document del 19 d'agost, que l'Ajuntament havia previst expropiar els terrenys proposats i destinar una partida de diners per a les despeses necessàries. A part d'això, res més.

ELS PRIMERS SÍMPTOMES DE LA PRESÈNCIA DE CÒLERA

El dia 17, reunida de nou la Junta de Sanitat, s'acordà insistir novament a la població que fes cas de les normes de neteja i prevenció que s'havien donat a conèixer, tota vegada que **"se observa un grave y culpable descuydo en el cumplimiento de los mas interesantes articulos"**. Es va decidir, també, davant la manca de neteja indispensable observada en el local destinat a escorxador públic, avisar els encarregats **"para que hagan desaparecer del indicado lugar todo foco de inmundicia manteniéndolo constantemente limpio y en lo**

posible aseado para evitar las pútridas emanaciones de materias siempre susceptibles de fácil corrupcion". Si dies abans s'havia acordat prohibir la venda de fruites que, pel seu estat, podien considerar-se perjudicials per a la salut, especialment els tomàquets, ara ja s'exigí impedir totalment la venda, fossin verdes o madures, de fruites i verdures. S'esmentaven els tomàquets, els melons, les peres, les pomes, els cogombres, els pebrots, els bolets i els cargols **"bajo pérdida de dichos comestibles que se recogeran y echaran al rio y doble multa del valor que ellos tengan"**. A més a més, donades les circumstàncies i tenint en compte que la cria de **"tocinos, ánades, gallinas, ocas y otros animales inmundos es un foco perenne de putrefaccion que se hace preciso extinguir"**, es decidí que es publicués un ban que manés netejar tots els femers existents a la vila i prohibís la cria d'animals domèstics. L'endemà mateix, o sigui el 18 d'agost, l'Ajuntament donà a conèixer un edicte que recollí el que havia indicat la Junta de Sanitat. En ell s'esmenta **"la reprehensible conducta de alguns particulars"** en complir les normes higièniques i sanitàries que oportunament s'havien fet públiques per al seu compliment, i s'ordena que **"dintre Dos dias se hagian tret á fora de Població tots los tocinos y demás animals com anechs, ocas, gallinas, etc., y deixar limpios los femers y puestos de cria, en la inteligencia que passats dits dos dias, la Autoritat per los medis de que pot valerse fará tirar al riu ó en paratge conveniente per inutilitzar dits animals, y sens perjudici de las penas a que se facian acreedores los contraventors"**. Aquell mateix dia es va fer també públic un altre edicte de l'Alcaldia, que vingué a recordar, si fa no fa, les disposicions que sobre higiene s'havien ja donat a conèixer deu dies abans. També advertia que l'incompliment seria sancionat amb multa per import de dos rals vells.

El dia 19, el Dr. Pere Casellas va escriure al Governador Civil de Girona, que presidia la Junta de Sanitat de la província, informant-lo del que havia passat darrerament a Olot. Digué, el metge, que durant les dues últimes quinzenes no havia succeït res d'anormal, a excepció d'haver patit alguns individus diarrees que es podien considerar normals en aquesta època de l'any. Afirmà també que la vila gaudia **"a buen seguro de muchissima mas salud que la acostumbrada en**

iguales estaciones de los demas años", fins que deu dies enrera es produí el cas d'aquell jove, vingut de Barcelona, que presentava un estat malaltís que, malgrat els excessos del viatge inicialment atribuïts, no era res més que **"un colera morbo asiático cual parece haberse introducido en nuestros suelos"**, i que l'individu **"fue prontamente victima de sus imprudentes escesos y demas concausas"**. El Dr. Casellas explicà també que s'havia produït darrerament un altre cas, que no tenia, però, res a veure amb l'anterior. Es tracta d'un individu que feia ja alguns dies que es trobava **"indispuesto del vientre, dotado tambien de ciertas indisposiciones constitucionales achacosas que habiendose acalorado y bebido agua fresca el dia quinze procsimo pasado en hora fuerte del sol, al llegar a su casa fue prendido de un colico grave sospechoso que en dos dias lo ha llevado a la tumba"** i que **"Otro colico segun acaba de informarse me ocurre en una muger tambien con indicios sospechosos"**. Però insisteix que es tracta de casos peculiars de cada individu, amb alguna particularitat sospitosa **"que merece tenerse en cuenta y en reservada espectacion por si en adelante se presentan nuevos casos que tengan alguna referencia con los mismos"**. Olot, aquells dies, i segons es comunica al Governador, **"se halla llena de forasteros principalmente de Barcelona, y una pequeña chispa que en otras ocasiones no tuviera significancia, seria capaz en la actualidad de producir una conmocion o sacudimiento trascendental, siempre pernicioso y que se debiera atenuar cuando no fuese posible evitarlo del todo"**, d'aquí que es mostrés partidari d'observar **"mucho prudencia y mucho tino para no avivar unas disposiciones ocultas que estan bajo cenizas calientes"**, o sigui no alarmar més la població, que ja prou que hi estava ⁽¹¹⁾.

Les preocupacions de l'alcalde eren, si fa no fa, les mateixes. Per això el mateix 19 d'agost s'adreçà per escrit al Governador per informar-lo que s'estava portant a terme una subscripció voluntària **"para auxiliar en caso de invadir el cólera esta villa, a los pobres de que tanto abunda"**, si bé això ho considerava insuficient i insignificant. Demanà se li concretés de quins fons econòmics es podia refiar l'Alcaldia per tal de poder pagar **"a los SS. facultativos pues que a no poder satisfacer esta imperiosa necesidad nada extraño seria"**

quedase la poblacion en mayor y mas deplorable estado". Una altra qüestió plantejada era si, davant la greu amenaça, es podia posar en marxa una **"casa de observación en las afueras"**, la qual, tot i que disposicions governamentals ho prohibien, es considerava necessària **"no solo para evitar el contagio á esta Villa, donde vienen a refugiarse muchisimos de Barna, Vich y demas puntos invadidos sino que se mira oportuna por el bien de la Prov(inci)a en g(ene)ral"**. L'alcalde hi adjuntà, a l'escrit, l'informe sanitari que li havia fet arribar llavors el Dr. Pere Casellas, el qual ja havia exposat a Martí Pararols que calia veure amb quins recursos podia comptar **"esta empobrecida villa p(ar)a el caso de q(u)e se hallase prendida de la enfermedad colerica q(u)e parece esta amenazandola de cerca"**.

El metge, el migdia del 20 d'agost, escrigué a l'alcalde per informar-lo que a les onze del matí havia visitat una dona vella, rentadora d'ofici, **"que se halla en su segundo periodo muy avanzado"**, a la qual havia fet prendre **"carbonato de sosa q(u)e parece haber suspendido por un rato sus congojas"**, tot i que després li tornaren a reaparèixer els símptomes colèrics de forma més greu **"y sin embargo se continua con el mismo a la dosis de una cucharadita"**, precisant que **"La he mandado viaticar tan luego como se pudiera"**. Aquell mateix vespre, i segons un altre informe escrit, el metge indicà que no s'havia constatat cap més cas, a excepció del que s'havia informat hores abans, de manera que la dona, tot i alguna reacció parcial, seguia **"con la mayor inminencia de peligro"**.

L'ACTITUD DE L'ESGLÉSIA

El Bisbe de Girona, Florencio Morente, ja donà a conèixer, tal com s'ha indicat anteriorment, i just quan es produïren els primers casos de pandèmia colèrica, la instrucció general respecte a com havia d'actuar el clergat. A Olot, com rector de la parròquia de Sant Esteve hi havia Mn. Francesc Quera, el qual havia pres possessió de la rectoria l'any 1853. Quan veié que el còlera podia afectar greument la feligresia, Mn. Quera consultà al Bisbat sobre com i en quin moment podia administrar-se la comunió als malalts colèrics. S'ha de tenir en compte que els olotins d'aquells dies, d'acord amb la seva religiositat i els costums establerts, eren molt propensos a viaticar. El Dr. Casellas,

precisament, explica que era Olot una vila acostumada **“a viaticar muy luego a los enfermos que parezcan de gravedad, de modo que un descuido de está clase, produce un descrédito y aversión a los medicos que lo han padecido o no han prevenido a tiempo, y con más anterioridad que en muchas otras”**. Es més, tan arrelada estava la cosa que **“así que corre la voz que algun enfermo ha sido viaticado, se agolpan en la casa los parientes, interesados conocidos y vecinos, los más a ofrecerse por costumbre por más reñidos que hayan estado y esten con ellos. La misma costumbre se verifica para con las casas de los difuntos a cuyos familiares se les obliga a sufrir la molestia de los que concurren en tropel a darles el pésame”**. No és d'estranyar, doncs, que Mn. Francesc Quera amb data 10 d'agost demani al prelat si podia administrar el Viàtic entre les nou o les deu del vespre i les sis de la matinada, donat que se li havia assegurat, donades les circumstàncies, **“que causaba impresion a algunos meticulosos”**. En la petició s'indica també el que en diu **“uso introducido en esta parr(oqui)a de administrarlo por devocion á los enfermos sin preceder el sonido de campanilla alguna ademas del canto y de la señal de la campana de la Torre y sin otra solemnidad que la de un farolillo con dos cirios”** ⁽¹²⁾. De fet, la petició l'havia efectuada l'Ajuntament al rector, però aquest optà per consultar-ho i rebre resposta del Bisbe. Assenyalà, però, que potser hauria de tenir-se en compte tal sol·licitud **“porque son terribles las circunstancias que atravesamos”**. Tot i que el Bisbat contestà dos dies després, aquest mínim retard inquietà Mn. Quera, que tornà a escriure demanant contestació ràpida. El Bisbat, però, es limità a dir que **“el sacramento de la Penitencia se procure administrar en los primeros momentos de la enfermedad”**, i que en relació al Viàtic es tinguessin en compte les normes i regles establertes. I que **“si llegase el caso de faltar el Oleo de los enfermos, que entonces se podrá y deberá recurrir con tiempo a la Conferencia mas próxima, donde lo hubiere”**. El dia 16 el rector insistí al Bisbat per tal que donés una norma, doncs no existia **“una regla fija como seria de desear a fin de uniformarse y evitar confusion”**, i que si bé era clar que **“en tales casos debese atender a la utilidad del enfermo sin damnificar á la salud del ministro, ni faltar a la reverencia á los Stos. Sacramen-**

tos", era necessària una instrucció o resolució més concreta. Apuntà la possibilitat que el malalt, després de confessar, **"hiciera la profesion de fe con una sola pregunta; que concludido esto lo ecsortara al perdon de los enemigos y concluiera como está dispuesto en el mismo Ritual dejando de besar la estola"**, mentre que en el cas de la extremunció suggerí que només s'untés amb l'oli sagrat **"al organo del sentido que está mas de manifiesto para ser unguido profiriendo la forma que los abrazare todos y podria hacerse dicha uncion con algun instrumento"**. No se sap què respongué el prelat sobre tot això, però és ben possible que fes cas del rector, si més no parcialment, bàsicament per raons preventives i sanitàries. Mn. Francesc Quera continuava immers en un mar de dubtes, segons es desprèn, i per això el 29 d'agost tornà a plantejar què calia fer exactament a l'hora de viaticar malalts colèrics, tota vegada que en quasi tots els casos es produïen vòmits, **"sucediendo que unos estan media hora sin el, y a pocos minutos pasados vuelven al mismo, otros una hora y se les repite el vomito y asi sucesivamente"**, de manera que no hi havia cap seguretat pel que feia a **"poderse retener la S(agra)da Forma en el estomago"**. El rector, davant aquesta situació, plantejà al Bisbe la possibilitat d'aplicar la regla establerta per Sant Alfons Maria de Ligori, en el sentit que **"cuando no puede recibirse debidamente no habia obligacion ni de parte del ministro, ni del enfermo, ecsortando ademas a los interesados á que sufriesen esta privacion por la reverencia grande que se debe á un tan Augusto Sacramento poniendoles a la vista el grande horror que les causaria el ver á Nuestro Sr. Jesucristo entre los vomitos, y la angustia que sufriria el sacerdote para recogerlo en caso que se conservara la forma S(agra)da"**.

Mn. Quera li indicà també que, junt amb els vicaris, havia decidit administrar als afectats, per tal de **"calmar los animos"**, els sagraments de la penitència i l'extremunció, però que fins a les sis hores d'haver-se acabat els vòmits no se'ls portava el Viàtic, mesura preventiva que no era pas massa adient **"resultando de esta practica el que falleciera uno sin poder comulgar"**. Per això, assenyala que en el cas de dos malalts s'administrà la comunió després d'unes tres hores de no vomitar **"y tuvo buen resultado pues que tardaron á revomitar"**

lo suficiente para no tener que recoger los vomitos". Amb tot, el dubte existia, doncs el Domer de Vic havia indicat per carta, tal com així ho havia plantejat i fet saber Mn. Josep Fàbrega al rector, que si no cessaven els vòmits no s'administrés la comunió per prudència, per la qual cosa, i en espera d'una instrucció més concreta sobre aquests casos, s'havia optat, mentrestant, per deixar passar sis hores abans de viaticar qualsevol malalt.

En la resposta, del dia 1 de setembre, el Bisbat indica que es faci saber a Mn. Josep Fàbrega i altres que hagin d'administrar el Viàtic, que s'han de deixar passar sis hores després del cessament de vòmits abans de viaticar algú, per tal de guardar la reverència deguda al Santíssim i evitar **"el que teniendo q(u)e recojer el vomito, si ocurriese en el acto, sobreviniese por su caracter algun nuevo incidente en la salubridad publica"**. És més, es manà advertir al clergat que en cas de no poder-se viaticar **"se procurará que este (el malalt) comulgue espiritualmente"** després d'haver confessat. En la carta es deixa clar, a la vegada, que el Bisbe no té cap inconvenient per tal que Mn. Esteve Hostench passi a l'Hospital per atendre els malalts, amb el benentés, però, que **"no podra usar de las Licencias de Confesar y Celebrar"**. Resulta que Mn. Esteve Hostench, segons un escrit del 29 d'agost, va passar de les Preses a Olot tal dia, però estava ja suspès de llicència per celebrar missa, i el rector d'Olot havia proposat al Bisbe que quedés adscrit a l'Hospital de colèrics que s'havia muntat a l'Hospici. Mn. Quera pretenia, així, atendre espiritualment els malalts amb un nou reforç, i per això proposà se li concedissin les corresponents llicències, doncs a l'Hospital hi havia **"sujetos de mi confianza y podría enterarme de la conducta y zelo del referido D. Esteban Hostench"**. Els motius de la suspensió devien ser prou greus, doncs el Bisbe, com s'ha vist abans, no va atendre la petició del rector olotí. És més, tres dies més tard, o sigui el 4 de setembre, el Bisbe escriu personalment al rector d'Olot per indicar-li que **"no permitirá V. que esté en el Hospital; y le inducirá fuertemente á que haga lo que á V. indico: debiendo añadirle, que á no ser las actuales circunstancias tan apremiantes, ya estaria recluido en este Seminario; y que por esta mi resolucion, debe conocer que estoy sabedor de todo lo que ha hecho en las Presas"**.

En igual situació de suspensió de llicència per exercir algunes de les funcions de capellà es trobava el beneficiat Mn. Rafel Noguer, el qual havia decidit l'Ajuntament posar-lo a l'Hospital de colèrics, donat que l'ex-claustret Albert Casabosch no el podia atendre tot sol a causa de trobar-se en un estat de salut delicat. Una comissió del consistori s'havia presentat a Mn. Quera i li havia comunicat la decisió presa, però el rector els féu veure que el Bisbe l'havia suspès de llicències i, per tant, no podia concretar res sobre el capellà sense consulta prèvia. A més a més, segons el que comunicà al prelat, Mn. Quera havia estat cridat per l'alcalde, el qual, després d'escoltar les argumentacions ja exposades pel rector a la comissió consistorial, manifestà que si **“se hubiera figurado que haber oposicion sobre tal sujeto habria escrito al Sr. Ministro de Gracia y Justicia, con el que tiene intimas relaciones, pues que haya hecho lo que quiera por el solo acte de ofrecerse un hombre de tal edad para servir a los atacados de cólera es una total espiacion, recomendado energicamente, que lo pusiera al conocimiento de S.E.I.”** El Bisbe, però, no es deixà convèncer, i en resposta al rector, amb data 4 de setembre, indicà que si al **“sujeto”** se li havien suspès les llicències era per **“las justas causas que tengo para conducirme asi”**, de manera que podia deixar de tenir-hi la confiança necessària per exercir fins que no donés segures i repetides proves de penediment, la primera de les quals era **“el manifestarme injenuamente todo lo que él sabe haber cometido con varias personas en el pueblo donde ha estado de Vicario; y como yo tengo evidencia de todos los hechos”**, digué el Bisbe, se l'havia d'advertir que fes al més ràpidament possible **“la referida sincera manifestación”**, car del contrari es podria obrir un precediment seriós contra ell i suspendre'l perpètuament de totes les llicències. Per altra banda, el Bisbe tampoc no es mostrà conforme amb la pretensió de l'Ajuntament, **“que me ha disgustado en extremo”**, sobre la manera de portar el Viàtic als malalts afectats de còlera. El prelat titllà la pretensió tant d'**“estraña como indecorosa, pues que mirando solamente a quitar hasta la menor señal de que la presente enfermedad que nos aflije, es un verdadero castigo de Dios, por el que ecsije de nosotros un sincero arrepentimiento de nuestros pecados, no se cuida del decoro y respecto debidos a S.M. que tan**

inmenso beneficio y honra inefable dispensa á los miserables mortades, abajandose hasta visitarlos en sus propias casas, y pobres alvergues". De manera que, contràriament a l'opinió de l'Ajuntament, no era permisible ometre, en l'acompanyament del Viàtic, anar-hi amb alguns llums i vestit, el sacerdot, amb l'hàbit corresponent, **"precediendo el toque de una campanilla por el camino"**. En canvi acceptà, el Bisbe, gairebé un mes després de feta la petició de l'Ajuntament, que mentre durés l'epidèmia de còlera, deixés de fer-se **"la señal de toque en la campana de la torre, y el canto por las calles"**.

La situació, doncs, era un xic conflictiva. Precisament en uns moments que ja s'havien reconegut oficialment morts per causa del còlera. Mn. Quera, en vista de l'escrit del Bisbe sobre Mn. Esteve Hostench, cridà el capellà i **"procuró inculcarle cuanto S.E.I. mandaba en la carta"**, segons escrigué al prelat el dia 7, i es mostrà esperançat que fet això se li concedissin les llicències **"porque no solo se ofrecio para el Hospital de coléricos, si que tambien los ha visitado frequentemente y ha pasado bastante tiempo entre ellos"**. Referent al tema que enfrontava Ajuntament-Bisbat, el rector indicà al prelat que l'Alcalde li havia manifestat **"que uvo equivocacion"**, doncs no volia altra cosa, quan el Viàtic sortís de nit, que no es toqués, si fos possible, la campaneta i es fes el cant, tal com -de fet, això últim- ja s'havia concedit, **"no por exigencia ni para rebajar el culto a S.D.M. sino para evitar el espanto y sosobra que ocasiona á cierta clase de personas que no saben hacer otra cosa que temer, hasta en aquellos casos en que no debe haber temor"**. Sobre Mn. Noguer, el rector comentà al prelat que el capellà **"ha hecho algunas observaciones que este subdito dando razon al sobredicho (Mn. Noguer) ha referido al Sr. Alcalde como es el quedar privado de la residencia que es el propio sustento y el hallarse de unos setenta años de edad, y ha contestado el Sr. Alcalde que ni con respeto a este sujeto queria exigencia alguna de parte de S.E.I."**.

Hi hagué, naturalment, nova carta, el 9 de setembre, de Mons. Florenci Lorente a Mn. Francesc Quera, en la qual li diu que aprova el que ha fet sobre l'administració del Viàtic, i que a Mn. Rafel Noguer li digui **"que ahora siga con las licencias, que he dado a todos en la**

Subotlegacia
de Med^a y Cirujia
del partido de Olot.

Desde cuando solo se me han
presentado dos casos nuevos y
bien pronunciados, el otro
número; el uno en un viejo, la-
brador, pobre y vida fatigada,
persistente pero q^a está de au-
mento y en peligro; y el otro
en un niño de diez años tam-
bien persistente y no tan ame-
nazante como el anterior.

No hago mención a otros casos
de la misma naturaleza epidemi-
ca q^e han^{me} presentado ~~por~~
frecuencia.

En los 9 de este mes est ya abo-
lido el germen por cuando
se me ha traído el de J. Pagan
el día 9 de Dic^{ie}. A la madre
de a hoy han curado a un
pequeño enfermo con los síntomas
de la epidemia de Olot.

1107 q^a a J. D. del d^e

Olot 29 Agosto de 1856

P. Pedro Casellas y ~~del~~

P. Alcalde de Olot
recibido en Olot

DEFUNCIONS A LA PARRÒQUIA DE SANT ESTEVE D'OLOI - 1854 (1)

MES D'AGOST																																
DIA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	No con- cretat
MORTS	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-	2	-	1	-	-	3	-	2	1	4	2	1	1	5	2	6	-	-
MES DE SETEMBRE																																
DIA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	-	No con- cretat
MORTS	4	3	4	2	5	9	7	8	5	8	3	2	5	2	5	2	1	2	1	3	3	1	3	1	2	4	-	1	-	-	2	-

(1) - Dades extretes dels Llibres d'Òbits de 1851-1864 i 1864-1876, de la Parròquia de Sant Esteve d'Olot.

EDATS DE DEFUNCIÓ EN AGOST-SETEMBRE DE 1854, A LA PARRÒQUIA DE SANT ESTEVE D'OLOI

ANYS D'EDAT	12	16	18	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	32	34	35	36	37	38	40	41	42	43	44	45	46	48	49	No con- cretats
NOMBRE DE PERSONES MORTES	2	1	1	1	3	1	3	1	2	2	1	1	5	3	7	2	1	1	1	5	2	3	3	1	2	3	1	2	-
ANYS D'EDAT	50	51	52	54	55	56	57	58	60	63	64	65	66	67	68	70	71	72	77	78	80	82	85	89	98	-	-	-	No con- cretats
NOMBRE DE PERSONES MORTES	3	3	3	8	1	5	1	2	1	2	4	1	4	2	2	6	1	2	2	1	4	1	1	1	1	-	-	2	-

Circular". Mentre que en relació a Mn. Hostench diu "**siento que no me haya dicho todo, p(ue)s oculta no pocas cosas, y graves, q(u)e sé bien: p(er)o q(u)e tiene licen(ci)as como tenia, y como el Noguer**". La situació epidèmica, mentrestant, empitjorava. En resposta a un escrit que li havia fet arribar el dia 10 l'Ajuntament, el Bisbe acceptà, finalment, dos dies després, la proposta de restringir el toc de campaneta durant el pas del Viàtic pels carrers de la vila. O sigui, que el Bisbe accedí que no es toqués la campaneta entre les nou del vespre i les sis del matí. Precisà, però, que s'hauria de fer sonar lleugerament "**a la entrada y salida de la Iglesia y de la casa del enfermo, y por la calle, siempre q(u)e se encontráse algun grupo de gente**", això últim per tal d'evitar alguna profanació o desacatament durant el pas del Santíssim. Es dóna el cas que, després de tanta correspondència i de mantenir-se fermes en les respectives posicions, Mn. Rafel Noguer no va voler-se fer càrrec d'atendre l'Hospital de colèrics, i per això el Bisbat només li concedí llicència, tal com havia fet igualment amb Mn. Hostench, pel temps "**que exista en esa la enfermedad reinante**".

Segons Josep Saderra, el pànic que aquells dies tenien els olotins era molt gran. Hi havia pregàries públiques i privades sense interrupció, les quals es feien a les esglésies, al bell mig dels carrers i davant les capelletes dels sants de cada barri, fins que es decidí treure en processó la venerada imatge de la Mare de Déu del Tura. La novena a la Patrona d'Olot devia, ben segur, veure's aquell any més concorreguda que mai, tenint en compte aquesta temença i les súpliques populars de què ens parla l'esmentat historiador del santuari. S'havien imprès uns fulls amb el títol "**Deprecación a la Sagrada Virgen del Tura, pidiéndole nos ampare en la presente necesidad**", per tal de demanar a la Verge protecció davant l'amenaça del còlera. El fet que es digui "**A vos acuden, Señora, en este día de tribulación, y angustia, los vuestros afligidos hijos, con la entera confianza de merecer de Vos, cuanto la débil humana miseria necesita, amenazada del fatal contagio del Cólera**", i, més enllà, "**no permitais, Señora, que vuestro pueblo sea contaminado**" i evités que els olotins "**sean víctimas del furor pestilente**", entre altres frases similars, dóna a entendre que aquest imprès, sortit del taller local dels fills de Doutrem i Paulí, havia vist la llum i havia estat profusament distribuït just en el moment que es donaren els primers casos de còlera, o sigui dintre la segona quinzena d'agost o els primers dies de setembre, quan encara hi havia esperances d'evitar la pandèmia. La deprecació (on es recorda que Santa Maria del Tura ja alliberà Olot de pesta el 1590, quan Arnau de la Farga intentà introduir-la a través de la pica d'aigua beneïda del santuari, i que el 1630 guarí sobtadament de pesta diversos devots), acaba amb unes súpliques a la Verge, a l'Àngel Custodi, Sant Francesc de Paula, Sant Roc i Sant Sebastià, santoral que, tradicionalment, és el que ha estat sempre invocat quan s'han donat situacions epidèmiques. A excepció de l'Àngel Custodi o de la Guarda, els altres sants han tingut capella pública a Olot. En l'actualitat només ha desaparegut la de Sant Francesc de Paula, que es trobava a les Estires, o sigui en iniciar-se el camí de pujada al Montsacopa.

Des del punt de vista religiós, o més ben dit eclesiàstic, el còlera no era res més que un càstig diví. En l'esmentada deprecació, de la qual desconeixem qui fou l'autor, es fa referència precisament a aquesta

consideració, en indicar-se que **“el agraviado Supremo Dios, amenaza á nuestras culpas, por ser por nuestros delitos provocada su justa ira, é indignacion”**. Àdhuc el Bisbe de Girona, quan manté divergències amb l'Alcalde d'Olot sobre com s'havia de portar el Viàtic en les circumstàncies que es donaven, escriu, el 4 de setembre, que el còlera **“que nos aflige, es un verdadero castigo de Dios, por el que ecsije de nosotros un sincero arrepentimiento de nuestros pecados”**. Aquesta interpretació que les pandèmies són un càstig enviat pel Ser Suprem no és pas nova, sinó que s'havia invocat tradicionalment ja des de moltes centúries enrera, i no pas exclusivament pel cristianisme, tal com ha recollit encertadament J. Canal ⁽¹³⁾ en parlar de la pesta del 1650 i la seva incidència a Olot. Per altra banda, a part de la novena a Santa Maria del Tura, que tradicionalment es començava el 29 d'agost, festa de Santa Sabina, co-patrona d'Olot, aquell any se celebrà, en la seva pròpia capella, una novena a Sant Roc, segons es desprèn d'una edició que sortí aquell any de la impremta olotina dels fills de Doutrem i Paulí, ja esmentada abans. El seu títol és **“Novena/ del/Gloriós Sant Roch/, advocat contra/peste/, protector de la vila de Olot/veneranlo en la sua capella,/en lo terme/y parroquia de dita vila”** ⁽¹⁴⁾. En la publicació hi consta que la novena és **“per implorar son patrocini enlas presents calamitats”**. A més, s'indica que **“Lo Exèllentíssim y Reverendíssim Sr. D. Florenci Llorente y Monton Bisbe de Gerona ab decret de 1 de Setembre de 1854, concedí 40 dias de Indulgencia als que resan ú óuhen esta Novena”**. El fet que hi figuri, repetit, **“Per implorar son patrocini en las present”** i que en comptes de protector, com abans hem anotat, es digui **“proceptor”**, ens semblen errades tipogràfiques que només són explicables quan la feina s'ha fet a corre-cuita, qui sap si l'endemà mateix de la concessió de la indulgència per part del Bisbe, donat que l'agreujament de la situació no permetia, precisament, agafar-se les coses amb calma. És en l'**“Ofertament per tots los dias”** on es fa referència a les circumstàncies del moment, quan s'indica **“Mirau desde lo Cel á tants afligits, que sepultáts en lo lliit de son dolor, van a esser pasto de la mort. Moguia vostra compassió lo veúrer que ab las presents malalties que afligeixen las ciutats de Barcelona y altres parts, han quedat tants fills sens pares, viudas sens espós, y tants pobres sens**

amparo". En coincidència amb els criteris eclesiàstics oficials, en la novena es recorda, també, que l'epidèmia no era altra cosa que un càstig per la constant transgressió de les lleis divines, i per això es fa menció a **"Confessam, Senyor que nostras iniquitats nos han apartat de Vos, y que nostres pecats son la causa"**. S'esmenten com tals culpes la concupiscència dels ulls i de la carn, el desig dels tresors materials, les modes i vanitats del segle, la manca de respecte pels temples, la poca disposició a rebre els sagraments i la falta de caritat.

E. Paluzie, en llenguatge descriptiu propi de l'època, diu, en relació al còlera del 1854, que les disposicions higièniques dictades per l'autoritat foren prou eficaces, i que només quedaren afectades moltes d'aquelles famílies que les havien despreciat. Assenyala que els pobres, llavors força abundats, eren socorreguts **"en los momentos mas precisos con toda clase de auxilios, sin que sirviese nunca de obstáculo el temor del contagio"**. L'historiador diu també que totes les classes socials olotines es disputaven el dret d'assistir els malalts, i que els facultatius, fent més esforç del que podien, **"corrian presurosos á donde eran llamados"**, mentre que els rectors i vicaris **"dieron verdaderas muestras de caridad evangélica en los dias mas aciagos, administrando los Santos Sacramentos, hallándose siempre a la cabecera del moribundo para prodigarle los últimos consuelos de nuestra santa religión"**. Esmenta que Mn. Esteve Hostench, al qual ja ens hem referit extensament abans a causa dels problemes en què es trobava immers per administrar alguns sagraments, **"sirvió espontánea y gratuitamente en el hospital provisional mientras hubo un enfermo. ¡Ejemplo digno de ser imitado!** Destacaren igualment per la seva benefactora i humanitària tasca els germans de l'Orde Hospitalària de Sant Joan de Déu, que ateniën l'Hospital de Sant Jaume, **"y sobre todos el hermano José por su celo, por su piedad, y por su constancia en el cuidado de los enfermos"** (15).

Paluzie relata tot això després d'un **"asi vimos"**, cosa que fa pensar que visqué, o seguí molt de prop si més no (potser per informacions que li feren arribar constantment els seus familiars), tot el que succeí en aquells dies a Olot, on no sembla que es donessin

mostres de rebuig o de repugnància envers els afectats del còlera, sinó que hi hagué una conscienciació força col·lectiva que calia ajudar-se per tal de superar amb èxit les adverses circumstàncies. Saderra, pel contrari, recull allò que **“hem sentit dir a vells”**, que li havien explicat **“testimonis presencials”**, o el que li havia contat **“lo Rnt. Joseph Font, Pbre., que fou un dels qui'ns contaren lo qu'acabém de dir”** (16). Un i altre autor parlen de la processó que tingué lloc el dijous dia 14 de setembre i en la qual es féu sortir, com s'ha dit, l'autèntica imatge de Santa Maria del Tura. Paluzie es limita a dir que va ser celebrada **“con toda solemnidad y edificación”**, mentre que Saderra s'estén amb tota mena de detalls després de recordar que la venerada imatge de Santa Maria només es fa sortir **“en casos apremiants y de calamitats persistentes”**. A la processó, a dir de Saderra (que cal recordar que s'hagué de refiar del que li havien dit), només deixaren d'anar-hi els **“malalts y las personas necesarias para cuidarlos, puig hi assistí toda la guarnició, los soldados amb ciris y llurs oficials ab atxas, todas las Autoritats, presidint l'acte lo Magnífich Ajuntament al que seguia gran número de donas”**. Els homes, segons explica, hi anaren amb cara de compunció, amb torxes, ciris o **“ab los rosaris a las mans pasant per los carrers deserts, en mitj d'un silenci sepulcral, interromput solament per lo cant pausat de las lletanias dels sants y las súplicas fervorosas que, ab veu esmortuïda, dirigian á llur Mare los infelissos empestats, qu'entre las angunias de la mort deixavan lo llit, y abrigats ab llurs llensols treyan lo cap per las finestras pera demanar á la soberana Verge que s'apiadés d'ells en tan gran desolació”**, la qual cosa, continua dient, produïa un efecte imponent i a la vegada esfereïdor.

En allò que coincideixen ambdós autors és que, després de celebrada la processó, els efectes del còlera minvaren, o més ben dit **“si be hi hagueren alguns invadits més, no va ocorrer cap més defunció”**, i no pas precisament perquè disminuís la malaltia, sinó per intercessió de la Mare de Déu del Tura, segons Saderra, el qual considerà que no era ell qui, de fet, havia de dir si es tractava o no d'un miracle. Paluzie parla que és tanta la confiança **“que han tenido siempre los olotenses á su excelsa patrona, que vióse desaparecer como por encanto el pánico que se habia apoderado de los**

HOSPITAL Provisional.

Dia 8 de Setiembre de 1854.

ESTADO de los enfermos de Cólera que ha habido, y de los que quedan en él.

Enfermos anteriores.	Entrados.	Muertos.	Existentes.
27	1	3	25

Pablo Estorbe

Dia 12 de Setiembre de 1854.

Enfermos del Cólera-morbo que ha visitado en este dia el Sr. Dr. P. Casellas y el Sr. Pablo Estorbe

	Enfermos anteriores.	Atacados desde ayer.	Muertos.
Hombres	16	2	1
Mujeres	20	1	"
Niños de ambos sexos de menos de diez años	2	1	"

El Subdelegado
D. P. Casellas

Comunicat sobre el moviment enregistrat a l'Hospital Provisional de colèrics d'Olot, corresponent al 8 de setembre del 1854.

A sota, comunicat mèdic diari sobre visites efectuades, en aquest cas, pel Dr. Pere Casellas.

habitantes, y al día siguiente no hubo tantos atacados. En efecto, declinó la enfermedad en términos que á los ocho días ya no habia mas que alguno que otro caso", cosa que no s'ajusta pas ben bé a la realitat, tota vegada que, només a l'Hospital de colèrics, entre el 14 i el 30 de setembre s'enregistraren 15 morts i hi ingressaren 29 malalts, per bé que ja abans de final de mes és cert que la situació havia donat un tomb. Algunes de les afirmacions fetes per Paluzie van ser contradites, alguns anys després, per Esteve Castellà i Llovera, que va dir que era poc exacte allò que l'endemà de la processó no hi hagué tants atacats i declinà el còlera de tal manera que al cap de vuit dies ja no hi havia més que algun cas. També s'assenyala que és igualment poc exacta la indicació que les rogatives públiques començaren el 14 de setembre, perquè a més d'haver-se ja fet diverses pregueres en les esglésies i de resar-se diàriament el rosari davant les imatges dels sants venerats en els carrers (en les fornícules, s'entén), **"se havian fet ja professons portant las venerables Imatges dels Sants Christos de la Parroquial y de la iglesia de Ntra. Sra. del Carme al puig dit del Roser, com també se havian ja trasladat las reliquias de Sta. Sabina á la iglesia de Ntra. Sra. del Tura"**. El 17 de setembre, diumenge, es féu una altra processó que recorregué també tota la vila, acompanyant el Sant Crist de l'església de Sant Esteve, **"seguint detrás la Congregació de Ntra. Sra. dels Dolors ab vesta y llums portant la mateixa imatge del altar que no habia ni ha surtit mes"**, o sigui que es traqueren, en aquella processó penitencial, el Sant Crist i la imatge de la Dolorosa esculpits per Ramon Amadeu ⁽¹⁷⁾.

LES PRIMERES MORTS I EL RECONeixEMENT OFICIAL DE LA INVASIÓ COLÈRICA

El 20 d'agost, segon un **"Extracto diario de ocurrencias"** de la Junta de Sanitat del partit d'Olot, aquesta i l'Ajuntament s'ocuparen ja seriosament de trobar local per tal d'instal·lar-hi l'Hospital de colèrics i dotar-lo dels mitjans i estris necessaris. Cal recordar, com ja s'ha dit abans, que s'havia enregistrat la mort d'un jove olotí, procedent de Barcelona, i era clar el cas d'una dona vella que presentava vòmits. L'Hospital de colèrics, o provisional, quedà instal·lat el dia 21 a l'Hospici, després que la Junta de Sanitat inspeccionés algunes sales

i prenguéss algunes peces del propi Hospici amb destí al servei hospitalari. S'obrí una subscripció (ja anunciada per l'alcalde al Governador Civil el dia 19) per tal de **“sufragar los gastos de medicinas, caldos y sirvientes, y otra para recoger camas, ropas y demas utiles”**. Aquell mateix dia es van reproduir els bans amb allò més important sobre la salubritat pública, i es constatà que s'havia donat un nou cas sospitós, en una dona que havia acabat de parir.

El dia 23, el Dr. Casellas anotà que s'havien presentat quatre nous casos en una mateixa casa, tots alarmants i amb símptomes característics de còlera morbo asiàtic, i que un altre cas havia estat observat pel Dr. Joaquim Llorens, qualificat també de greu o alarmant. L'alcalde, per altra banda, i després de consultar la Junta de Sanitat, va adreçar un ofici al Comandant del Batalló de Sant Quintí, informant-ne al Governador Civil, per tal que no es permetés l'entrada de la tropa a Olot **“para no agravar el terror que causó en los vecinos la infundada voz de que el espresado Ba(tallo)n estava inficionado de cólera”**. Exposava, l'alcalde, la necessitat que la tropa militar, que procedia de Barcelona, s'instal·lés en els pobles veïns d'Olot, concretament a Sant Esteve de Bas, les Preses i Riudaura, perquè la vila tenia dificultats per allotjar-la decentment, ja que la població era **“muy numerosa y ahora atestada de forasteros”**. Aquesta gestió no donà resultat satisfactori, car el Governador informà, el dia 27, que el Governador Militar li havia indicat que **“tanto aquellas corporaciones (es refereix a l'Ajuntament i la Junta de Sanitat) como el parecer del Comandante militar, no tienen nada de adivinos, puesto que como autoridad militar de la provincia no me ha pasado por la imaginacion el enviar un batallon del espresado Cuerpo á la Villa de Olot, para donde hace dos dias ha salido uno del Regimiento de Soria nº 9, que guarnecía esta Plaza, en donde no se ha observado caso ninguno colerico”**. El Governador Militar manifestà, a més, que quan el cap que manava aquesta tropa li indiqués si hi havia o no perill, **“dispondré lo conveniente en beneficio de la poblacion y del soldado”**. Insistí que la tropa enviada a Olot es trobava en **“estado sanitario tan completo como puedan desear”**.

Però cal tornar a la Junta de Sanitat per saber exactament com evolucionava l'epidèmia. El Dr. Casellas havia visitat, a les nou del matí

del 23 d'agost, can Salomó, al Firal, on vivia aquella recent parida, la qual trobà que seguia en franca millora. Ara bé, a la mateixa casa trobà un vell mendicaire que havia arribat la nit anterior molt cansat, després d'haver recorregut els afores de la vila, i que tingué **“síntomas colericos y en la ocasion presente se halla ya difunto”**. Comunicà a l'alcalde la conveniència de retirar ràpidament el cadàver de la casa i traslladar-lo en lloc oportú del cementiri. Poc després d'haver deixat aquesta casa, relata el metge que **“me han vuelto a llamar p(ar)a asistir á otro inquilino de las hab(itacione)s de arriba, adulto y de oficio mediero q(u)e con su hijo de unos 20 años se hallaban ambos con una diarrea aguanosa con copos”**, entre altres símptomes colèrics com faccions profundament alterades, angoixa i rampa. Es preveia un empitjorament ràpid, com de fet així s'observà en una segona visita, efectuada cap al migdia. Hores després, el metge assabentava de la situació dels dos malalts. Digué que seguien tractament dins la seva gravetat, i que al Dr. Llorens se li havia presentat un nou cas, amb clara simptomatologia de còlera. Dos dies més tard, o sigui el 25, s'informà que, segons un comunicat del Dr. Ramon Masoliver, havia mort una dona que **“anteayer fué atacada del colera asiatico por escesos que hizo”**, i que aquell mateix matí havia estat cridat per un jove afectat per la mateixa malaltia, però que en vesprejar havia entrat en reacció favorable. El dia 26, i segons comunicat verbal del Dr. Llorens, va morir Francesc Giralt, sastre, per **“efecto de un ataque de colera morbo”** iniciat el matí i que acabà amb ell al vespre. També havia estat avisat, el Dr. Casellas, per un cas semblant observat en una **“mujer joven y soltera bastante delicada, que sigue aun en peligro por no haberse podido completar la reaccion favorable”**. I l'endemà, dia 27, el propi Dr. Casellas va visitar una dona pobra, rentadora d'ofici i coneguda com **“la Corbata”**, que era la més gran de tres germanes **“achacosas casi todas”**, la qual es trobava fortament atacada de còlera i es mantenia, en conseqüència, en gravíssim perill, tot i que se l'havia pogut viaticar.

Pau Estorch féu saber que a l'Hospital havia mort **“un cabo de tropa y q(u)e ya lo ha visto en agonía”**. A l'Hospital també s'hi presentà una dona **“q(u)e todavia no estaba en el periodo algido”**, sense que es pogués predir el resultat o evolució. I a la **“Casa de Ravec**

de la otra parte de Fluvià” va visitar “**al dueño o colono de la misma**”, que presentava un estat àlgid i “**que esta ya difunto**”, mentre que en el carrer Fluvià visità dos ancians, marit i muller, el primer dels quals morí, mentre que l'altra havia evolucionat una mica favorablement. Diu, encara, que a la mateixa casa va trobar una nena de 4 ó 5 anys en estat colèric no massa avançat; per tant, hi havia esperança. Davant de can Garlopo trobà una dona afectada des de dos dies abans, que presentava també esperança d'evolució positiva. En resum, el dia 27 d'agost s'havien presentat “**cuando menos siete casos colericos**”, sense comptar el militar, dos dels quals acabaren en mort, un estava en perill, “**y ofrecer esperanzas los restantes**”. El dia 28 només s'enregistrà, segons el comunicat diari del Dr. Casellas, un cas, el d'una dona casada i xacrosa que vivia en el Molí de can Casabó, més enllà del pont de Santa Magdalena, que de matinada presentà un còlera molt fort, iniciat el vespre abans, “**del qual ha sido víctima en cosa de medio dia**”.

Els dies següents l'epidèmia acabà per endinsar-se a Olot, i els comunicats mèdics, o més ben dit de la Subdelegació de Medicina i Cirurgia del partit d'Olot, eren com un reguitzell de casos, dels quals no donarem detalls perquè eren, si fa no fa, semblants als que abans s'han explicat. Cal destacar, però, que Miquel Frigola, membre de la Junta de Sanitat, va haver d'avisar l'alcalde, el 30 d'agost, perquè “**desde las diez de la noche del día de ayer se retiene un cadaver en la casa de Franco. Viñeta, Drogu(ue)r)o, calle de S. Estevan, y como la demora de su entierro en las circunstancias actuales podria perjudicar considerablem(en)te á la salud pública, se lo participo inmediateam(en)te para que V. disponga lo que crea mas oportuno**”. No es tracta que l'home hagués mort a causa del còlera, doncs d'això ni se'n parla, sinó que el que calia evitar era que el difunt, amb l'estat alarmant que es vivia, romangués massa temps sense enterrar, cosa que ja evidència prou bé l'estat general d'ànim que senyorejava per tota la vila en aquells moments. Per això s'extremaven tota mena de mesures higiènic-sanitàries i, una vegada més, es tornaren a publicar edictes que advertien la prohibició de tenir animals dins la vila. Aquell mateix 30 d'agost morí Jaume Juncà i Danés, de 12 anys d'edat, que era escolà del cor de Sant Esteve i vivia a la plaça Palau, al qual

la Comunitat de Preveres li féu enterrament general major gratuït (amb el millor tern), per considerar-lo comunitari ⁽¹⁸⁾. Mn. Pere Valls explica que l'escolà, segons li va explicar un germà del mort, **“fue asistido por el medico Masoliver a. Xamarint (buen medico) quien le hizo tomar un preparado venido de Paris el cual a la primera toma el paciente se queja de quemarsele las entrañas, pero como era prescrito por el médico su padre le obligó a tomarlo cada tres horas por mas que se resistiera muriendo retorcido hasta tal extremo q(u)e las rodillas le tocaban la barba. Su padre y el otro hijo q(u)e tambien era monaguillo se les pegó la enfermedad y curaron todos sin acudir a tal remedio”** ⁽¹⁹⁾.

El còlera, a final d'agost i començament de setembre, era quan atacava més fortament Olot. Diversos membres d'una mateixa família en resultaven afectats, com és el cas denunciat el dia 31 per Ramon Masoliver, de tres nens germans que es trobaven en estat greu. El comunicat mèdic d'aquell dia diu que s'havien presentat, des de la nit anterior, quinze casos nous, dels quals **“cinco se hallan en reaccion favorable, dos de peligro, dos sin esperanzas, 5 de gravedad y uno de ecsito dudoso”**. Per altra banda, entre els primers símptomes i la mort transcorrien, en alguns casos, ben poques hores. En aquest aspecte els comunicats mèdics fets arribar a l'alcaldia són ben precisos, i es parla de casos presentats **“en una muger q(u)e ya espiró”**, de **“un hombre q(u)e tambien murió a las pocas horas”**, d'haver visitat **“un hombre de oficio mediero habitante en el Roser, al q(u)e he encontrado fuertemente atacado de un colera bien manifiesto q(u)e ha acabado con su vida entre diez y once de esta mañana”** (del dia 2 de setembre) o que a l'Hospital provisional hi havia **“una muger q(u)e lo estaba padeciendo completo en el estado algido con cianosis y del cual ha muerto esta tarde a pesar de haber empleado en ella el Sulfato de estricnina en dosis crecida”**. Els malalts, doncs, passaven per fases molt doloroses abans que es produís el seu decés o evolució favorable, i es donà algun cas que quan el metge fou cridat el pacient era ja mort, com consta en el comunicat del dia 1 de setembre, on s'indica que el Sr. Estorch havia estat cridat per atendre tres casos, i es trobà amb una dona i un nen en estat greu **“y un hombre muerto”**.

L'Alcaldia, el darrer dia d'agost manà a diversos propietaris netejar i tapar **“el deposito abierto de las inmundicias de las letrinas o lugares comunes de esas casas construyendolo con boveda enseguida y dejandolo enteramente tapiado para evitar las consecuencias desagradables que su actual pestilente estado podrian originar”**, obra que s'havia de fer immediatament, doncs si l'endemà no estava feta **“se arrasara é inutilitzarà”**.

L'1 de setembre, i en una reunió presidida per Alexandre de Roca, l'Alcaldia reconeixia que a Olot havien arribat **“muchas familias de Barcelona en los primeros días del mes próximo pasado”**, la qual cosa havia donat peu a creure el **“temor de hallarse aquella Ciudad atacada del Cólera morbo, y que igualmente habia noticias de haber invadido tal enfermedad la Ciudad de Vich”**, informacions que, com se sap, s'havien després confirmat. Ara bé, la Junta de Sanitat havia desistit, per considerar-los inútils, crear uns cordons sanitaris **“maxime cuando a pesar de hallarse atestada esta poblacion de forasteros procedentes de las dos mencionadas ciudades no se habia observado que ninguno de ellos ni nadie hubiese sido atacado del cólera entendido, antes se veia disfrutar la mas satisfactoria salud publica”**. Es recordà, no obstant i això, que es prengueren mesures preventives i que el dia 10 d'agost es produí el cas d'aquell jove que havia arribat de Barcelona i que morí de malaltia sospitosa. Aquest cas, segons es reconeixia, el seguiren d'altres, de manera que era ja segur que el còlera era a Olot i s'havien d'aplicar, per tant, les normes o disposicions sobre estadístiques de propagació de l'epidèmia. S'encarregà a la Junta de Sanitat obrar en conseqüència.

S'havia avançat l'Ajuntament al Govern Civil de Girona, que manà per escrit, l'endemà, o sigui el 2 de setembre, que s'obrí expedient **“acerca de la invasion y modo como se haya extendido el mal”**, car era ja indubtable **“la existencia de dicha enfermedad en ese pueblo”**. El Governador no cregué convenient, però, impedir el lliure trànsit de **“los viageros y convecinos”**, i va trametre a la Diputació la instància que li havia fet arribar el consistori olotí sol·licitant **“recursos con que atender a la clase menesterosa de esa villa”**. Això últim succeïa el 4 de setembre, el mateix dia que l'Alcaldia s'havia

Olotenses.

A fin de tributar al Ser Supremo acciones de gracias por haberse dignado oír las plegarias que se han dirigido en los arazon días de tribulación por que hemos pasado, ha dispuesto este Ayuntamiento que mañana Domingo a las diez se celebre un solemne oficio que concluirá con el *Tedeum* en la Iglesia Parroquial: que el lunes proximo siguiente se celebre asimismo otro oficio solemne a las diez de la mañana en la Iglesia de *San La del Tera*; y por ultimo el jueves y a la misma hora un aniversario con toda la solemnidad posible en memoria de los que han fallecido de tan terrible enfermedad y para alivio de sus almas. Este cuerpo municipal no duda que la asistencia e imitacion p.adora a estos actos sera semejante en un todo a los religiosos sentimientos que animaron a este vecindario en los días de ayuno, y a los que en todas épocas ha febrerosamente comprobado.

Olot 7. Octubre de 1854

El Alcalde lo Com. C. Presid. -

Martin Pascual

dirigit per escrit al Comandant Militar d'Olot per tal que fossin cedits llits d'aquella nombrosa partida que hi havia en l'administració militar, doncs el creixent nombre de malalts colèrics havia cobert tots els llits disponibles que havien pogut cedir, la corporació municipal i l'Hospital de Sant Jaume, a l'Hospital provisional instal·lat a l'Hospici.

El consistori olotí havia decidit abans, en reunió celebrada el primer dia del mes, i davant la previsible manca de recursos econòmics per tal de poder atendre les lògiques despeses de metges, medecines, ajudants i altres de relacionades amb l'Hospital provisional **“que en el caso de hacerse indispensable, se abra y cobre medio trimestre de las contribuciones Territorial y de comercio aplicable tan solamente al objeto expresado** (atendre les necessitats relacionades amb l'epidèmia), **de cuyo cobro e inversión rendirá el Ayuntamiento en su día”** ⁽²⁰⁾.

Mentrestant, la Junta de Sanitat havia efectuat reunions a l'Ajuntament per tal de complir el que havia manat l'Alcalde Constitucional 2n., i després d'analitzar tots els ets i uts acordà, finalment, el 9 de setembre, **“declarar existente, sin la menor duda, la enfermedad estendida o cólera morbo epidemico en esta poblacion desde el dia 10 de Agosto último”**. La declaració la signen Alexandre de Roca, Pere Casellas, Ramon Masoliver, Joaquim Llorens, Josep Torà, Pau Estorch, Miquel Frigola, Esteve Ferrer i el secretari de l'Ajuntament, Josep Sitjar. S'havien hagut de produir unes quantes morts per tal que, oficialment, Olot es declarés envaïda pel còlera. Tothom sabia des de feia dies que això era un fet, però possiblement per precaució no es volia reconèixer. La Junta de Sanitat havia extractat els comunicats fins aleshores realitzats, i el resultat, fins al dia 6, era que s'havien tractat 240 casos; 62 persones havien mort i 44 seguien malaltes. L'evolució de la situació, a partir d'aquell moment, queda reflectida en un dels quadres estadístics, on queda ben clar que no s'arribaren a produir, ni de bon tros, aquelles quatre-centes defuncions de què parla Sadera ⁽²¹⁾. És interessant l'afirmació feta per la Junta de Sanitat abans de declarar oficial l'epidèmia colèrica, en el sentit que els casos que fins llavors s'havien tractat afectaven, en gran manera, **“la clase menesterosa, que generalmente habita los arrabales de la poblacion”**.

L'EXTINCIÓ DEL CÒLERA

A tota la problemàtica interna calia afegir-hi la que venia des de l'exterior, o sigui des dels afores d'Olot, tot i que, com ja s'ha vist, el Govern Civil manava que, sota cap concepte, s'impedís la lliure circulació de viatgers ni, se suposa, de gèneres. La comunicació governamental, en aquest sentit, havia arribat a Olot el 2 de setembre, o sigui després de l'escrit que la Junta de Sanitat del partit de Figueres havia tramès el 28 d'agost.

Els de l'Empordà tenien **"motivos positivos"**, segons es digué, per creure que a Olot **"no se toman las convenientes medidas para guardarse de las poblaciones que estan invadidas del cólera morbo"**. Digueren que s'havia acordat que **"todos los generos de cañamo, lana, algodón, pieles y los demas de difícil desinfección, sufran en esta villa la observacion prevenida"**, si bé es permetria l'entrada, de moment, de persones i cavalleries. També demanaren a l'Ajuntament olotí que manifestés **"si se adoptan en esa poblacion las convenientes disposiciones para guardarse de los infestados"**, a fi i efecte de considerar-les o no (les mercaderies) sospitoses. De fet, i tot i que s'ignora la resposta dels olotins, això no suposava un impediment per al trasllat de gèneres cap a Figueres, però sí que n'era un possible obstacle.

Però en aquell moment hi havia també una altra preocupació: el nou canvi d'Ajuntament. Els membres del consistori tenien dubtes sobre si, en aplicació de les normes i disposicions governamentals, es podien presentar o no a les eleccions previstes per als diumenges 24 de setembre i 1 d'octubre, i per això consultaren el Governador, al qual manifestaren, tot i això, que entenien que podien presentar-se a les eleccions, doncs quan van ser nomenats, un mes i escaig enrera, ho foren per tal d'afrontar la situació política del moment i no havien estat, per tant, elegits per consulta popular. El plantejament es féu el dia 17, i la resposta del Govern Civil arribà el 20. Indicà que, efectivament, els membres d'aquell consistori podien presentar-se legalment a les eleccions. ⁽²²⁾

Alexandre de Roca, el dia 23, signà un anunci en el qual s'adverteix als electors de **"esta Villa y sus terminos"** que s'havia

designat la Casa de la Vila, per a la celebració de l'elecció de compromissaris que havien de votar els membres del nou Ajuntament, en substitució de l'Hospici, prèviament assenyalat per a la reunió però que no es considerava ara lloc adient, **“a fin de alejar toda sospecha ó temor que pudiese retraer la concurrencia por hallarse en d(ic)ho edificio establecido el hospital provisional de coléricos”** ⁽²³⁾. El resultat, fet públic el mateix 1 d'octubre, o sigui després d'efectuada la votació per part dels membres de la Junta d'Electors o compromissaris, fou que s'elegí per unanimitat el mateix consistori presidit per Martí Pararols.

El còlera ajornà també l'inici de la docència, en aplicació d'una Reial Ordre del 19 de setembre feta pública a través del B.O.P. del dia 27, on s'indica que es prorrogui fins al 15 d'octubre la matrícula per a les escoles especials i de Belles Arts. La disposició, que s'entén tenia aplicació molt més àmplia, s'havia pres per tal d'evitar **“la reunion de alumnos y el peligro consiguiente de propagacion de la epidemia”**, de manera que s'havia d'ajornar l'inici del curs o suspendre, si s'haguessin iniciat les classes, els ensenyaments. El còlera, en aquells moments, afectava també diversos països europeus, com França, Suècia i Finlàndia ⁽²⁴⁾, per això gairebé periòdicament, i a través de les publicacions oficials, s'informava de l'establiment de mesures preventives en relació, especialment, amb els viatgers. A final de setembre a Olot només hi havia, a l'Hospital provisional de colèrics, tretze persones ingressades, les quals van anar essent donades d'alta els dies següents. La situació, doncs, es podia donar gairebé per superada, però en canvi l'economia municipal se'n començava a ressentir. Per això, en la reunió del 2 d'octubre, el consistori s'assabentà de l'escrit enviat per l'Ajuntament a la reina Isabel II, on es demanà la suspensió del pagament dels 177.500 rals anuals a què s'havia compromès anys enrera per tal de saldar deutes amb l'Estat. En la petició s'al·lega **“la pérdida igualmente de los viñedos que se experimenta, el doble conflicto por la enfermedad epidémica que, si bien en decadencia ya, ha tambien afligido á esta Villa, y los cuantiosos gastos sufragados por la caridad para plantear un Hospital de coléricos, y los recursos que la misma filantropia pública ha tenido que llevar per suma falta de recursos en la municipalidad, han acarreado a la**

misma multiplicados apuros creando una situacion tan amarga que solo puede comprender un corazon magnanimo y sensible²⁵.

El dia 4, i per tal de tornar a la normalitat, l'Ajuntament ja interessà al Govern Civil la celebració de les Fires de Sant Lluç, però la decisió governamental es féu esperar uns dies, o sigui fins després que es declarés oficialment que es donava totalment per extingida, a Olot, l'epidèmia colèrica. Per això no és fins al 16 d'octubre que, al B.O.P., es publica l'anunci de l'Ajuntament olotí, datat el 12, que indica que **"Habiendose restablecido en esta villa la salud pública por haver completamente desaparecido de la misma el cólera epidemico, ha dispuesto este Ayuntamiento que se haga saber tan satisfactoria noticias, y que se hagan los preparativos conducentes para que las proximas ferias llamadas de San Lucas que tienen lugar los dias diez y ocho, diez y nueve y veinte del actual, se celebren con el mayor aparato y concurrencia posible"** ⁽²⁶⁾. En relació amb la festivitat de Sant Lluç, el veí Josep Gou, **"arrendat(ari)o de los impuestos sobre el consumo de carnes"**, demanà a l'Ajuntament, el dia 10, que es pogués començar el primer dia de Fira, o sigui per Sant Lluç, tal com era costum, la matança del porc, doncs amb la venda dels productes carnis confiava **"resarcirse de los graves perjuicios que ha ocasionado al arriendo la enfermedad epidémica"** i poder, a la vegada, **"reponer sus intereses en estado de poder cubrir los contingentes á que obliga su contrata"**. Com sigui, però, que circulars del Govern Civil prohibien expressament la venda de carn, l'Ajuntament féu arribar la petició al Governador, per tal que autoritzés, si més no excepcionalment per a Olot, poder començar la temporada de matança i la venda de carn fresca de porc a partir del dia de Sant Lluç, petició que degué ésser, segurament, atesa, tenint en compte que el còlera, com s'ha dit, s'havia donat aquí oficialment per extingit.

Fou el dia 7 d'octubre del 1854 quan l'Ajuntament va comunicar als olotins que la Junta de Sanitat i tots els metges residents a la vila havien declarat que **"el cólera epidémico ya no existe en nuestro recinto"**. S'imprimiren uns cartells, sobre tan esperada notícia, on el consistori agraïa als ciutadans els esforços realitzats, doncs havia estat testimoni de les seves virtuts i havia procurat, en conseqüència, eixugar

AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE LA M. L. VILLA DE OLOT.

OLOTENSES :

Nos apresuramos á manifestaros que el Cólera epidémico ya no existe en nuestro recinto. Así lo han declarado la Junta de Sanidad y todos los facultativos residentes en esta Villa.

Al anunciaros tan fausta nueva, nuestro corazón siente el grato placer que le inspira el grande interés con que siempre ha mirado vuestro bienestar, vuestra salud y vuestra tan comprometida prosperidad.

Firmes en nuestro puesto hemos sido testigos de vuestras virtudes, hemos procurado enjugar vuestras lágrimas, os hemos proporcionado los posibles auxilios, y no sabemos que admirar mas, si vuestra resignacion y valor ó vuestra inagotable caridad.

Serenos en lo mas fuerte de la lucha, habeis despreciado el peligro y no habeis abandonado á los amigos en el lecho del dolor. Demasiado confiados en los días de mayor desolacion, hemos temido que medrar los impulsos de vuestros nobles sentimientos hasta el punto de cerrar las puertas del hospital provisional, á donde corriais en tropel para ofrecer á los enfermos y moribundos vuestros servicios y algunas palabras de consolacion.

Todos habeis comprendido los deberes que en semejantes calamidades reclama la humanidad; y al daros á todos las gracias por vuestro leal y heróico comportamiento, no puede el Ayuntamiento dejar de hacer mencion honorifica y darlas especialmente á los que con un santo despren-

dimiento, sin retribucion y con tanto amor han hecho el servicio del hospital : á la Junta de Damas que á una simple indicacion recorrió las calles implorando la pública caridad : á los beneméritos Curas Párrocos que con algunos dignos Sacerdotes auxiliares han acudido á todas partes prodigando los consuelos de la Santa Religion, y finalmente á las Juntas de Sanidad y beneficencia y á los SS. Facultativos que traspassando, casi todos, los deberes que les impone su ministerio y sin esperanza de recompensa, se han lanzado al combate con tanto heroísmo como abnegacion. Los nombres de unos y otros quedarán consignados en las actas del Ayuntamiento para que sirvan de ejemplo y merezcan una lágrima de agradecimiento á la posteridad.

Olot 7 Octubre de 1854.

El Alcalde 1.º Const.º Presidente,
Martín Pararols.

El Alcalde 2.º *Alejandro de Roca.*
Regidores — *Francisco Montaña — José Torá — Francisco Mas y Fluviá. Juan Iglesias — Vicente Aulet — Juan Malagrida — José Salgas — Andres Pellicer — Los Sindicos — José Vila — Luis Sayol — José Sitjar, Srio.*

Cartell amb el comunicat oficial on l'alcalde d'Olot notifica a la població que s'ha donat per extingida la pandèmica colèrica del 1854.

llàgrimes i proporcionar els auxilis necessaris, de manera que **“no sabemos que admirar mas, si vuestra resignacion y valor ó vuestra inagotable caridad”**. El document parla d'aquestes mostres de solidaritat humana de què feren gala els olotins, i diu que fou tan gran que calgué moderar els impulsos de tan nobles sentiments **“hasta el punto de cerraros las puertas del hospital provisional, á donde corria en tropel para ofrecer á los enfermos y moribundos vuestros servicios y algunas palabras de consolacion”**. Aquest comportament l'Ajuntament el qualificà de lleial i heroic; mencionava especialment aquella Junta de Dames que pidolà públicament la caritat, els capellans que tingueren cura de les atencions espirituals, els metges i les Juntes de Sanitat i de Beneficència, de manera que **“los nombres de unos y otros quedaran consignados en las actas del Ayuntamiento para que sirvan de ejemplo y merezcan una lágrima de agradecimiento á la posteridad”**, cosa, aquesta de l'anotació en les actes, que no es va arribar a fer.

Paral·lelament, l'alcalde Martí Pararols féu públic un altre comunicat o anunci convidant els olotins a assistir a les funcions religioses que s'havien programat per tal d'agrair l'acabament de l'epidèmia, de manera que l'endemà, el diumenge dia 8 d'octubre, a les deu del matí, es cantà un solemne Tedeum a l'església parroquial de Sant Esteve, i el dilluns, dia 9, també a les deu del matí, se celebrarà un ofici solemne al santuari de la Mare de Déu del Tura, la qual, tal com recolliren Paluzie i Saderra, i consta també en un esborrany de document municipal que s'ha pogut consultar, es considerarà especial i eficaç protectora. En aquest esborrany, que possiblement es quedà en això, es parla exactament de les rogatives fetes i de **“la mediacion segura de nuestra heroica Patrona la Virgen del Tura”**. Els esmentats actes pietosos es completaren, el dijous següent i a la mateixa hora, amb una missa d'aniversari en memòria i sufragi dels que havien deixat d'existir a causa de tan terrible malaltia.

A Girona, on s'havien produït 158 morts per causa de l'epidèmia ⁽²⁷⁾, el còlera es donà per extingit el 14 d'octubre, segons un ampli comunicat imprès que va emetre la Junta Provincial de Sanitat i que es va incloure dintre el B.O.P. núm. 124, del dia 16. Aquest anunci o comunicat es refereix totalment a la ciutat de Girona, i ve a ser una

crònica resumida del que hi succeí, des de la creació de dos hospitals colèrics fins a la manera d'actuar que tingueren les autoritats locals, governamentals i eclesiàstiques, aquestes amb el Bisbe al front, el qual, tot i les seves xacres, visità personalment els hospitals civil i militar i administrà, també personalment, els sagraments a aquells que ho demanaren. Es diu que Girona se n'havia ressentit **“infinitamente menos comparada con otras de su clase, ya por el corto número de víctimas, ya tambien en los perjuicios materiales”**.

El comunicat es fixà en les cartelleres públiques d'Olot, segons una nota escrita a mà que hi figura al peu, datada el 19 d'octubre i que signà l'alcalde. L'interès de donar-lo a conèixer es degué deure, principalment, a aquell apartat on es recomanava mantenir encara tota mena de precaucions, i a la importància donada a la neteja **“de las habitaciones, singularmente de aquellas que han estado cerradas durante la epidemia ó han contenido difuntos. El cloro, bien en fumigaciones de Guiton Morveau (sic), bien desprendido del cloruro de sal, es el desinfectante mas oportuno; blanquear y aun picar las paredes seguido todo de prolongada ventilación y de abundancia de luz son los medios mas á proposito para llenar el objeto”**.

A nivell de tota la comarca de la Garrotxa l'única població fortament afectada per l'epidèmia colèrica fou Olot, on, segons el registre oficial de defuncions, moriren, a causa de la malaltia, 54 persones des del 27 d'agost al 4 d'octubre d'aquell any 1854. Però si en aquest registre es fa constar, en els esmentats casos, que la mort es degué al còlera, no succeeix el mateix en els registres parroquials d'òbits: només a la parròquia de Sant Esteve d'Olot s'indica, una sola vegada, que la causa és deguda al **“colera asiatico según todas las apariencias”**. És el cas del noi, abans ja esmentat, Francesc Soler i Roviola, de 18 anys, que morí l'11 d'agost i fou enterrat l'endemà, amb assistència de set capellans. No obstant i això, és evident que el còlera incrementà l'estadística d'òbits de la parròquia, car el mes d'agost s'efectuaren 35 enterraments, enfront als 5 de l'any 1853 i als 11 de l'any 1855, sempre el mes d'agost. Igual passa amb el mes de setembre, tota vegada que els enterraments efectuats el 1854 foren 100, mentre que l'any anterior només n'hi hagué 10, i el posterior, o sigui

el 1855, un total de 7. Les dades recollides sobre defuncions a les parròquies de Sant Vicenç de Besalú, Sant Feliu de Pallerols, Santa Maria de Santa Pau, Sant Martí de Capsec, Sant Salvador de Bianya, Sant Cristòfor les Fonts i Santa Maria de Batet, no són prou clarament demostratives sobre si hi hagué realment incidència del còlera en les respectives poblacions, tota vegada que feta la comparació dels cinc mesos que van de juny a octubre, del trienni 1853-1855, en cap cas no s'observa un increment espectacular, com es dona a Olot, pel que fa a major nombre de defuncions l'any 1854, de manera que, si hi hagués fet realment presència la pandèmia, aquesta hauria estat escassament important, segons es desprèn de les dades que ha proporcionat la documentació consultada. Relacionat possiblement amb l'epidèmia i amb la comprovada necessitat d'efectuar els enterraments en lloc apartat del nucli urbà, hi ha el fet que a Besalú, el 8 de juliol del 1855, es beneí el cementiri nou, sota l'església de Sant Martí de Capellada, on pocs dies després, el 13 de juliol, ja s'enterraren les despulles de Cecília Mercader, de 60 anys ⁽²⁸⁾.

LA PANDÈMIA DE CÒLERA DEL 1885

Trenta-un anys després d'enregistrar-se la primera gran epidèmia colèrica, la Garrotxa tornà a patir-ne un brot o pandèmia d'importància. Fou durant l'estiu del 1885, però ben contràriament al que succeí anteriorment, ara Olot en sortiria més ben parada que la comarca, i més concretament que les poblacions de la rodalia. Segons les notificacions oficials de l'evolució de l'epidèmia, publicades gairebé diàriament a la "Gaceta de Madrid" ⁽²⁹⁾, en el conjunt de les comarques gironines es produïren, durant el mes d'agost, un total de 211 morts i 720 casos de còlera, definits, segons la terminologia mèdica de l'època, com "invasiones". Sant Joan de les Abadesses tingué, segons l'esmentada font de dades, 32 defuncions i 123 casos durant l'esmentat mes, mentre que a Campdevàrol s'enregistraren 16 òbits i 38 casos de còlera, i a Ogassa 13 morts i 89 casos d'afectats. Cosa semblant es produí a la zona de la costa; destaquen Torroella de Montgrí, amb 26 morts i 38 casos, i l'Escala, amb 12 defuncions i 55 casos d'afectats. A Banyoles també hi hagué presència de la malaltia, i ja l'11 de juliol es

rebé, del Govern Civil, un escrit manant l'Ajuntament que s'aïllés fora vila una família procedent de València, amb ordre expressa de fumigar tots els seus membres i bagatges. La primera mort per causa del còlera s'hi produí el 20 d'agost, i després d'aquest cas en vingueren d'altres, dels quals, i sobre la incidència de l'epidèmia en aquesta població, en deixà unes interessants notes autògrafes el farmacèutic i arqueòleg Pere Alsius. Existeix també un epistolari del rellotger banyolí Antoni Rigau que aporta, igualment, dades sobre el que succeïa aquells dies a la vila, on el còlera es donà per extingit el 22 d'octubre ⁽³⁰⁾. Pel que fa a la Garrotxa, en el terme municipal de Begudà (o sigui el propi Begudà, que era llavors el centre que capitalejava el municipi, i Sant Joan les Fonts) fou on el còlera tingué més repercussió. Durant l'agost s'hi produïren 46 òbits i 80 casos ⁽³¹⁾. També hi hagué 1 mort, per còlera, a Capsec, on es declararen 17 casos reconeguts oficialment, i a Sant Privat de Bas hi hagué 2 defuncions i 2 casos. Ara bé, és ben possible que altres poblacions garrotxines tinguessin també baixes i casos deguts a l'epidèmia colèrica, la qual cosa es fa difícil de poder precisar com a conseqüència que, en els comunicats oficials recollits a la "Gaceta", i des de final d'agost, aquelles poblacions que tenien menys de 5 defuncions no s'esmentaven, i les incidències s'indiquen d'una manera global, o sigui sumades.

Això fa que, el mes d'agost, s'assenyalin 38 defuncions i 162 casos que corresponen a "**pueblos con menos de 5 defunciones**", i que el setembre el nombre fos de 166 morts i 586 casos, mentre que en els 18 primers dies d'octubre hi hagué 19 morts i 110 casos colèrics.

El Bisbe de Girona, Tomàs Sivilla, a començament del mes de juliol del 1885, a través d'una circular indicava que "**El cólera morbo asiático, que Nos obligó á expedir Nuestra circular de 22 de agosto del año proximo pasado, nos amenaza ahora mas de cerca**", i després d'indicar que si llavors afligia diverses poblacions de França i Itàlia, ara afectava Espanya, tot recordant que si en aquell moment "**os señalabamos como causas de la terrible enfermedad el abuso de los dones de Dios y la violación de su santa ley; y como remedios eficaces la penitencia y la oración; ahora reproducimos esta doctrina ya que por desgracia muchisimos españoles andan**

apartados de los caminos de la fé y de la justicia cristiana". El prelat demanava, davant el perill de l'epidèmia, l'auxili de Maria Santíssima, de Sant Narcís i de Sant Roc **"especial abogado contra las enfermedades epidémicas"**, tot confiant que el Senyor alliberaria **"nuestra querida ciudad y diócesis de Gerona de tan terrible castigo"**.

Es repetia, gairebé idènticament, com es veu, la mateixa interpretació feta pel Dr. Lorente una trentena d'anys enrera, de manera que el punt de vista de les autoritats religioses no havia pas canviat gens. El prelat, per això, manà a través de la circular ⁽³²⁾ que en totes les mises es resés l'oració **"Pro vitanda mortalitate vel tempore pestilentiae"**; que els dies festius, després de la missa major, o de la que es veiés més assistida de fidels, es resés o cantés la lletania dels sants o la laureana; exhortà els rectors a celebrar alguna comunió general i altres funcions amb exposició i benedicció amb el Santíssim **"a fin de obtener del Señor la gracia de preservarnos del cólera morbo y librar del mismo cuanto antes a las poblaciones de España que lo estan sufriendo"**, i assenyala a predicadors i rectors la necessitat que **"clamen contra el error y el vicio y su deplorable y escandalosa propaganda, y llamen a los pecadores al arrepentimiento y reconciliacion con Dios"**, a més de recomanar que a nivell familiar es pregués a Sant Narcís i Sant Roc, i que les comunitats religioses practiquessin actes de pietat, caritat, mortificació i penitència. A final de juliol, i a través d'una nova disposició, el Bisbe manà que tots els capellans romanguessin en les respectives parròquies de destí o adscripció, i que els que es trobessin fora hi retornessin, així com que els encarregats de les parròquies notifiquessin al Bisbat la detecció del còlera i l'augment o disminució dels casos i defuncions que la malaltia causés ⁽³³⁾.

Aquesta pandèmia de l'estiu del 1885 afectà tot l'Estat espanyol i tingué una forta incidència en el País Valencià. Es produïren 120.254 morts i es declararen 340.000 afectats. Les causes d'aquesta virulència s'han relacionat amb la crisi econòmica enregistrada aquell any, deguda a glaçades i aiguats, i els problemes en els sectors industrials i mercantils ⁽³⁴⁾, que repercutiren negativament en la qualitat de vida de la població.

LA NO INCIDENCIA A OLOT I LES MESURES QUE ES PRENGUEREN

L'1 de juliol del 1885 prengué possessió del càrrec d'alcalde d'Olot, per al bienni 1885-1887, el regidor Pere Basil i Pratdevall, nomenat per Reial Ordre ⁽³⁵⁾. Set dies més tard, i en la designació de regidors per a la formació de les diverses comissions municipals, en la de Sanitat hi quedaren adscrits Jaume Serrat-Calvó, Ramon Carreras i Casaponsa, Joaquim Fontanella i Mir, Antoni Pascual i Sala i Josep Castells i Costa ⁽³⁶⁾. Aquell mateix dia, l'Ajuntament acordà la compra de **"veinte quintales de caparrosa y cuatro frascos de ácido fénico"**, atès que la Junta de Sanitat d'Olot havia manifestat **"la conveniencia de repartir desinfectantes a los vecinos de la misma como á medida preventiva para evitar la propagación del cólera morbo asiático que tantas víctimas está causando en varias provincias de España"**. Com es reconeixia en una circular del dia 9, sobre Sanitat, signada pel Governador de Girona, José Gongález Serrano, **"el estado de la salud pública es completamente satisfactorio en la provincia de Gerona. Los chispazos del terrible azote que siembra el pánico en hermosas provincias españolas, no llega hasta aquí"**, però tot i això calia prendre les oportunes mesures preventives, de manera que es manà als alcaldes que designessin un local, fora del nucli urbà, **"para someter á rigurosa inspección facultativa, por el tiempo que los médicos designen, a las personas que lleguen á esa localidad de puntos en que la existencia de cólera ha sido declarada oficialmente y los procedentes de zonas que V. crea sospechosas, aunque no haya recaído la citada declaracion"**. A més a més calia desinfectar **"las mercancías contumaces"** que s'havien concretat en una Reial Ordre, desinfectar les **"letrinas, excusados y demás lugares insalubres"**, vigilant de manera especial els comestibles, i prohibir els dipòsits de **"trapos, estiércoles y demás materias que puedan constituir focos de infeccion"**, així com l'explotació o cria de porcs i altres animals que **"la ciencia considera peligrosos para la salud pública"**. Tot això s'havia de completar amb la dessecació d'aigües fecals en llacunes i zones pantanoses **"que conocidamente son focos deletéreos"**, i comunicant ràpidament al Governador aquells casos que es poguessin donar

en el respectiu municipi. Es concretava que les disposicions de l'Alcaldia que es prenguessin sobre l'assumpte les havia de precedir **"el dictámen de la Junta de Sanidad que V. puede seguir ó del que puede desviarse"**. José González advertí que seria inflexible en la qüestió dels serveis sanitaris i que estava disposat a castigar amb mà dura aquells que **"falten á sus deberes y abroquelado en el cumplimiento del mio"**. Precisà que havia pres per norma **"el santo principio que se encierra en estas frases: Salus populi suprema lex est"** ⁽³⁷⁾.

El 29 de juliol, i com a conseqüència que es tenien notícies preocupants relacionades amb el fet que el còlera afectava ja algunes localitats de les comarques gironines, l'alcalde olotí indicà als restants membres de l'Ajuntament que la Junta de Sanitat havia considerat necessari **"establecer una inspeccion facultativa de todos los viageros que lleguen á esta poblacion"**, així com altres mesures encaminades a evitar al màxim la propagació de la malaltia. Com sigui que l'esmentada inspecció comportava donar més feina als metges, la Junta considerà que s'havia de remunerar-los amb 2'50 ptes. diàries. L'Ajuntament decidí acceptar-ho i satisfer la citada quantitat als metges Martí Pons, Joan Danés, Joan Barnadas i Marc de Roca **"por mientras se considere necesaria la inspeccion facultativa de que se trata"**, a més de fer-se càrrec de les altres despeses mèdico-sanitàries que es poguessin ocasionar amb motiu de les mesures de prevenció. L'Ajuntament rebutjà, tot seguit, la pretensió de Francesc Valls, el qual havia demanat que fos revocada la decisió de la Junta de Sanitat de destinar la casa propietat de Joan Planagumà, situada al carrer de les Estires, per a la inspecció sanitària de tots els viatgers que arribessin a Olot. El veí al·legava que aquella casa es trobava **"en medio de la calle y muy cerca del Cementerio, y no reunir condiciones higienicas"**, arguments que el consistori, com s'ha dit, no acceptà ⁽³⁸⁾.

Mentrestant, en iniciar-se l'agost, el Governador de Girona instava als Ajuntaments que li comunicuessin els crèdits que **"tengan consignados y puedan arbitrar para atender á las necesidades que haya de dar lugar la epidemia colérica en aquellos puntos que desgraciadamente fuesen invadidos por la misma"** ⁽³⁹⁾. El Bisbe de Girona, en el Butlletí Oficial Eclesiàstic del 31 de juliol, ja reconeixia

l'existència de còlera a Torroella de Montgrí i s'avançava, en conseqüència, a l'autoritat governativa, tota vegada que no fou fins al dia 6 d'agost quan es reconegué oficialment que **“el cólera morbo asiático invadió ya la provincia de Gerona, sufriendo varios pueblos de la misma los efectos de ese mal que siembra por todas partes el espanto”**. Es deia que Sant Joan de les Abadesses, Jafre, Ogassa, Verges i **“sobre todo Torroella de Montgrí pagan tributo á la fatal epidemia”**.

Era arribada l'hora, indicà el Governador, de fer front comú per part del Govern Civil, la Junta de Sanitat Provincial, la Diputació Provincial i els Ajuntaments, per tal de vèncer les difícils i adverses circumstàncies i atendre les necessitats de la salut pública **“que está por encima de todas las cuestiones, y ante la cual deben apagarse los odios que engendra la lucha constante de los partidos en la candente arena de la política”**. Des de més amunt, o sigui del del Ministeri de Gràcia i Justícia, també es dictà una ordre relacionada amb **“la epidemia reinante”**, i més concretament sobre el trasllat de difunts als dipòsits dels cementiris. Es deia que als morts, per identificar-los degudament a efectes del Registre Civil, se'ls havia de col·locar un número d'una manera consistent **“como por ejemplo, una chapa metálica, y con el que será conducido al depósito”** (40).

A través del setmanari “La Voz de Olot”, que començà a publicar-se precisament aquell mes d'agost i tingué una existència força efímera, car desaparegué el novembre del mateix any, hom pot obtenir algunes dades més sobre el còlera i la seva repercussió a Olot. La publicació donà a conèixer, aquell mes d'agost, un llarg article sobre **“Tratamiento específico del cólera”**, i en l'apartat de “Notícies” donà compte sobre com evolucionava la situació. Així, informà que com que eren moltes les persones que patien diarrees **“propies de la estacion; es preciso no confundirlas con la enfermedad epidémica porque atraviesa España, ni dar crédito á ciertas habladurias que no hacen mas que hacer decaer el ánimo”**, i que d'acord amb les ordres superiors, en reunió celebrada a la Casa de la Vila, on s'aplegà un gran nombre de veïns d'Olot, es nomenà una Junta de Socors, formada pel Jutge de Primera Instància, el Registrador, Diputats Provincials, l'Alcalde, el Rector i diversos propietaris, **“para el caso de que la epidemia**

tome incremento". Concretament s'havia pensat a auxiliar els pobres i malalts de cada barri, en el cas que arribés el còlera ⁽⁴¹⁾.

S'ha de dir que a Olot, segons recull la publicació, hi havia entre tres-cents i quatre-cents pobres mendicants que els dimarts i dissabtes de cada setmana "**dirigidos y reglamentados por uno de ellos van á las casas designadas á recibir un pequeño obolo**". Per això el periòdic es preguntava per què no es feien venir les "**Hermanitas de los pobres**", doncs considerava "**muy útil y conveniente que se haga la caridad bajo otra forma, con objeto de favorecer á los verdaderamente necesitados**". Potser fou fonamentalment per això que l'esmentada Junta de Socors es plantejà, com primera missió, "**allegar recursos implorando la caridad pública**", convidant els forasters, "**que tanto aprecio les tenemos**", a demostrar la seva "**hidalga caballerosidad**" mitjançant l'aportació de mitjans suficients

DEFUNCIONS A LA PARRÒQUIA DE SANT JOAN LES FONTS – 1885 (1)

MES D'AGOST																															
DIA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
MORTS	-	1	-	1	-	3	-	-	-	1	-	2	3	-	1	1	-	8	2	6	4	6	2	2	5	4	3	3	4	3	5
MES DE SETEMBRE																															
DIA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
MORTS	-	3	2	-	2	4	1	3	1	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	

(1) – Dades extretes del Llibre d'Obits de 1863-1886, de la Parròquia de Sant Joan les Fonts.

DEFUNCIONS CAUSADES OFICIALMENT PEL CÒLERA, A SANT JOAN LES FONTS – 1885 (1)

MES D'AGOST																															
DIA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
NOMBRE DE MORTS	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	2	1	3	3	5	4	4	3	1	2	4	1	1	2	2	-
MES DE SETEMBRE																															
DIA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
NOMBRE DE MORTS	4	2	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

(1) – Dades extretes del Llibre del Registre Civil de Defuncions de 1884-86 (fol. 31 al 70). Arxiu Municipal de Sant Joan les Fonts.

per socórrer la misèria i combatre el còlera. A la vegada, aquells dies, i d'acord amb les disposicions sanitàries, es fumigaven els viatgers que arribaven a Olot. Però la mesura no devia pas practicar-se massa estrictament; es feia córrer la veu que aquesta s'havia suspès, i àdhuc que els metges deixaven d'anar als llocs establerts, a l'entrada de la vila, per tal d'inspeccionar els viatgers. Per això, i després de preguntar-se sobre què hi havia de cert sobre tals fets, "La Voz de Olot" assenyalà que era precís **"no entregarnos á la incuria propia de pueblos menos adelantados que el nuestro"**. També informà que, contràriament al que passava en altres poblacions veïnes, **"La salud pública continua en Olot y en su distrito inmejorable, y cuasi nunca se ha tenido tan poco número de defunciones, como durante esta temporada"** ⁽⁴²⁾, la qual cosa, com es veurà més endavant, no era certa.

L'Ajuntament, davant la proximitat de la festivitat de Sant Roc, acordà que, com de costum, la corporació municipal, junt amb la Reverenda Comunitat de Preveres de la parròquia de Sant Esteve, anés a l'ermita del sant **"en cumplimiento, segun fundada creencia, de un voto hecho por la municipalidad"**. Considerà, a més a més, que era necessari fer-ho en aquesta ocasió, quan la vila **"se halla amenazada de la epidemia colérica que ha invadido ya y esta causando grandes estragos en la mayoría de las poblaciones de España y hasta en varios pueblos de esta provincia"** ⁽⁴³⁾. La impetració divina es canalitzava, una vegada més, a través de la Mare de Déu del Tura i de Sant Roc. Aquella primera quinzena d'agost ja se celebrà una novena a la Patrona d'Olot, en la qual, tal com recollí la premsa local, predicà el nou rector de l'Escola Pia olotina, que féu una discreta i eloqüent **"oracion sagrada"** el darrer dia de la novena, feta per tal que Santa Maria del Tura **"nos libre del cólera"**. "La Voz de Olot" acaba dient que **"Dios oiga las súplicas de tan discreto orador, y aconsejamos á los Olotenses que tengan en cuenta sus consejos, sobre todo á lo que al baile se refiera"** ⁽⁴⁴⁾. Es veu que, a més de no fer massa cas de les mesures preventives imposades per la Junta de Sanitat, una part dels habitants de la vila es dedicava assíduament a l'esbarjo per mitjà de l'organització de balls, cosa que, evidentment, una altra part de la població, recolzada pel clergat, no veia

bé i criticava; ho considerava un motiu que podria provocar l'ira divina i fer que el còlera afectés els olotins. L'Ajuntament, que sembla que no volia barrejar una situació amb l'altra, havia rebut a mitjan mes d'agost una carta de Miquel Armengol, organitzador taurí de Barcelona, en la qual demanava si, davant l'epidèmia colèrica, se celebrarien a Olot les Festes de la Mare de Déu del Tura o bé se suspendrien, la qual cosa li convenia conèixer amb urgència **“para disponer y arreglar con tiempo las corridas proyectadas, ya que de no celebrarse las fiestas citadas, se me irrogarian perjuicios de consideracion si dejaran de hacerse, despues de comprado y puesto en camino el ganado, hecho el ajuste de caballos, toreros y demás inherentes á las funciones taurinas”** ⁽⁴⁵⁾. La corporació municipal tractà del tema tot seguit, i decidí que, com que el còlera afectava diverses poblacions d'Espanya **“y tambien algunos pueblos comarcanos de esta villa, y que si bien en esta se continua libre de aquella epidemia, la prudencia aconseja evitar las aglomeraciones de personas forasteras que con motivo de la festividad indicada (la del Tura) acostumbra formarse en los años anteriores, lo cual podria ser perjudicial en el corriente año por el motivo indicado: Acordose por unanimidad suspender las fiestas civicas que debian celebrarse en el próximo dia ocho de Setiembre y siguientes, celebrandose unicamente los religiosos á los que asista la Corporacion municipal al igual que los años anteriores”** ⁽⁴⁶⁾.

Un col·lectiu de gent pietosa, mentrestant, havia considerat que seria bo, davant la terrible amenaça, que es deixés sortir en processó l'autèntica imatge de Santa Maria del Tura. Es va recòrrer al Bisbe de Girona per tal de demanar-li autorització. L'escrit es féu el 30 d'agost, i precisava que es comptava amb el beneplàcit de l'Ajuntament ⁽⁴⁷⁾. El 2 de setembre Mons. Tomàs Sivilla contestava que **“Aplaudiendo y bendiciendo con intima satisfaccion el piadoso pensamiento de los recurrentes, Nos complacemos en atorgar Nuestro permiso para llevarse en solemne procesion la veneranda imagen de Ntra. Sra. del Tura en su próxima festividad bajo pálio y llevando el Preste el sagrado Lignum Crucis”**. A la vegada, el prelat expressà que era coneixedor **“con profundo pesar que por la noche, mientras en numerosas calles de Olot se reza el S(antisi)mo Rosario para**

aplacar la ira del Señor en las presentes criticas circunstancias, en que el cólera morbo aflige casi á toda España y amenaza tan de cerca á dicha villa, en otras calles y salones se dan bailes que siendo, como son, ocasionados á graves ofensas á la Divina Magestad, pueden provocar mas y mas su justa indignacion, no podemos dejar de manifestar nuestros vivisimos deseos de que cesen esas diversiones profanas y recomendar encarecidamente á los recurrentes que empleen al efecto su influencia y cuantos medios estén á su alcance” (48). Aquell mateix dia, i en carta particular, el Bisbe comunicava al rector de Sant Esteve, el Dr. Esteve Ferrer, entre altres qüestions, la seva decisió d'autoritzar, donades les excepcionals circumstàncies, la sortida en processó de la venerada imatge de la Mare de Déu del Tura. Li manifestava, també, que **“He creído que no podria evitarse que hecha la procesion se reprodujesen los bailes, no estando el alcalde muy decidido a impedirlos, como podria hacerlo en mi concepto por consideraciones higienicas en las presentes circunstancias sanitarias”** (49). D'acord amb la proposta del Bisbe, el col·lectiu peticionari féu imprimir uns fulls, que foren profusament escampats entre el veïnat, en els quals s'indicava que **“mientras se prometen a la sensatez del vecindario que se desistirá de los bailes, tan impropios en las actuales circunstancias, y no dudan que la Autoridad competente secundará cuanto este de su parte los justos deseos del Prelado, creen necesario hacer constar que el vecindario olotense, cuyos cristianos sentimientos son bien notorios, vé con disgusto el indicado abuso, del cual los que suscriben PROTESTAN”**. Aquests impresos, pel que se sap, van ser signats per un bon nombre de persones i van ésser presentats a l'Ajuntament (50). Els balls els organitzaven forasters i alguns veïns i es feien cada nit al Parc i en altres llocs, **“insultando con ello a la multitud que en las calles y plazas rezaba el Santisimo Rosario para desarmar a la Divina Justicia que castigaba los pueblos comarcanos”**.

El dia 8 de setembre, tal com s'havia previst, sortí la processó que, solemníssimament, presidí l'antiga imatge de Santa Maria del Tura, portada sota pal·li. Segons Danés, a l'Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot s'hi guardaven, en un plec o carpeta, periòdics que

descriuen aquesta processó ⁽⁵¹⁾, però això no ha estat pas ara localitzable. Per tant, s'ha de considerar que aquesta manifestació de fe devia ser molt concorreguda, i devia tenir unes característiques semblants a la processó que, el mes següent, recorregué els carrers olotins amb motiu de la festivitat de la Mare de Déu del Roser. Saderra, i altres historiadors que li ho recolliren, interpretà que el fet que Olot se salvés de l'epidèmia colèrica d'aquell any es degué a la intercessió de Santa Maria del Tura, com, de fet, així s'havia esbombat aquells dies entre la població. Aquest autor diu que a la processó hi anaren **“més de vuit cents homes ab atxa y moltíssims que hi hagueren d'anar sens atxa per haverse acabat las existencias que'n tenian los cerers”** i es pregunta, davant les víctimes del còlera enregistrades a Sant Joan les Fonts, Hostalet de Bas, Sant Privat de Bas i altres llocs veïns, **“¿Per que'n circunstancias semblants, á pesar de la comunicació continua d'Olot ab los pobles empestats, á pesar de rebre las ayguas d'alguns d'aquets llochs; á pesar de venir aquí malalts á ferse visitar per los metjes, de freqüentar nostres mercats y botigas, de venir á dormir cada nit aquí molts treballadors que tenian la feyna en Sant Joan las Fonts y la habitació en nostra vila no sufrí aquesta'ls horrors de tant terrible epidemia?”**. Saderra, després de recordar que les mesures mèdico-sanitàries preses per les autoritats no s'observaren fidelment, i que més aviat se'n feia burla, acaba dient que, potser per als reacis a veure-hi una intervenció de la Providència podia resultar un fenomen estrany, però per als creients això era atribuïble a la Verge del Tura, com demostraren amb les oracions fetes en el santuari aquells dies ⁽⁵²⁾.

La devoció al rosari passava, aquells anys, per un bon moment. A Olot mateix s'hi estava editant “El Rosal Florido”, publicació creada i promoguda per l'olotí Mn. Gervasi Serrat i Hostench, en la qual es recollien, òbviament, articles i informacions relacionats amb l'associació “El Rosario Viviente”. La revista ⁽⁵³⁾ diu que, davant l'amenaça del còlera, **“los buenos olotenses se han defendido con el rezo publico del rosario en muchas calles, pero con tan venturosa suerte, que podemos cantar completa victoria, sin haber sufrido los riesgos de un combate con el fugitivo del Ganges”**. La informació és de ben entrat el mes d'octubre, i es diu també que **“en los**

templos y en las calles y en las fabricas y en los hogares, en todas partes y á todas horas rezase devotamente el santo Rosario". La por a l'epidèmia, per tant, encara no havia desaparegut del veïnat, i al barri del Roser se suspengué, aquell any, per la festa patronímica, **"la serenata, de costumbre en las populares gallardas"**. Fou substituïda pel cant del rosari amb orquestra. El dia de la Mare de Déu del Roser hi hagué ofici solemne a l'església de Sant Esteve, així com una comunió general que resultà brillant davant l'extraordinària **"multitud de comuniones particulares"**. Però allò que realment sobresortí va ésser la processó, que fou **"el espectáculo mas grandioso que podia ofrecerse á nuestra vista. Mas de mil hijas de Maria desfilaban ordenadas por coros, rezando con edificante piedad el santo Rosario; seguíanse los estandartes simbólicos del Rosario, tras ellos multitud de jóvenes luises y de la Asociacion Obrera, los cofrades del Santo Rosario, los pabordes de las demás cofradías y cerraban magnificamente las interminables hileras los PP. Escolapios y el clero parroquial que rodeaba el hermoso templete en que era llevada una Virgen de plata rica imágen del Rosario"**. Segons es continua explicant, durant la processó es cantaren les lletanies, i en arribar a l'església parroquial **"millares de voces entonaban en presencia de Jesús Sacramentado las letanías; al responder el pueblo el Santo Dios, Santo fuerte, Santo inmortal, libradnos Señor de todo mal, el trueno del órgano perdíase como eclipsado y los corazones latían misteriosamente haciendo brotar lágrimas de consuelo y de esperanza"**. La benedicció amb el Santíssim posà cloenda a aquest acte de pietat popular, en la celebració del qual es tingué molt present, tot i la bona situació en què es trobava Olot, l'amenaça del còlera.

La pandèmia afectava també diversos punts d'Europa, i per això les autoritats governamentals d'aquí decretaren mesures preventives de quarentena per a les mercaderies que provenien dels ports de Palermo (Itàlia), Oran (Algèria) i Marsella (França), entre altres. També es prohibí, pel setembre, qualsevol romiatge o concentració de gent al santuari dels Àngels, prop de Girona, com a conseqüència d'haver-se tingut notícia que entre **"los asilados del Hospicio que allí residen"** s'havien donat alguns casos de malaltia sospitosa ⁽⁵⁴⁾. Després, a final

d'octubre, s'arribà a prohibir, en aquelles poblacions que havien estat afectades pel còlera, la visita als cementiris el Dia dels Morts, per considerar que una concentració massiva de públic **“en estos locales pudiera ocasionar la reproducción ó recrudescimiento de la epidemia, ó por lo menos importantes alteraciones de la salud, que urge ante todo evitar”** ⁽⁵⁵⁾.

A poc a poc, no obstant i això, tot retornava a la normalitat. A començament de novembre el Bisbe de Girona ja donava per superada la pandèmia, doncs era **“ya normal el estado sanitario de nuestra Diocesis”**. Disposà, conseqüentment, que cessessin les funcions de rogatives i que els tres dies immediats es digués en la missa la col·lecta **“pro gratiaurum actione”**, en comptes de la **“pro vitanda mortalitate vel tempore pestilentiae”**. Els capellans, en aquestes misses, havien d'agrair a Déu que hagués deslliurat la Diòcesi del còlera, i en el **“Memento pro defunctis”** pregar pels germans de la Diòcesi que havien mort a causa de l'epidèmia. El Bisbe, Tomàs Sivilla, disposà igualment que, al més aviat possible, es cantés solemnement un Tedeum, al qual s'havien de convidar les autoritats; acte que s'havia d'anunciar al poble per mitjà de repics generals de campanes ⁽⁵⁶⁾.

Aquesta cerimònia religiosa d'acció de gràcies se celebrà a Olot el 15 de novembre, al matí, a l'església de Sant Esteve. Hi assistí la corporació municipal i es comptà també amb la **“siempre grata presencia de la Autoridad judicial y militar con el séquito de sus dignos subordinados”**. El Tedeum es cantà davant el Santíssim, que havia estat exposat en la custòdia. La concurrència de gent va ser molt gran, i a dos quarts de set de la tarda es reuniren novament poble i autoritats en el santuari de la Mare de Déu del Tura, on es féu, amb orquestra, un solemne Trisagi i es cantà la Salve, per agrair a la Patrona **“el patente y de nadie desconocido prodigio de librarnos del invisible, pero aterrador y mortifero microbio”**. Hi havia, doncs, com s'ha dit, unanimitat a l'hora de determinar la causa que evità que el còlera afectés la vila, i que no era altra que la intercessió de Santa Maria del Tura. També es predicava, per part d'alguns sectors del clergat, que el còlera havia estat enviat com a càstig diví per tal **“de castigar a nuestra desventurada Nacion, descatalogada y pervertida por las tenebrosas sectas anticristianas y por la culpable**

indiferencia de algunos gobernantes”, i la tolerància o transigència d'aquells que es tenien per veritables catòlics, així com per castigar **“tantos desacatos, tantas blasfemias, tantos sacrilegios, tantos crímenes y maldades”** que diàriament cometia el món contra la Divina Majestat ⁽⁵⁷⁾.

LA REPERCUSSIÓ ALS POBLES DE LA GARROTXA

Si a Olot l'epidèmia no tingué, si més no oficialment, cap incidència pel que fa a persones afectades, no pot pas dir-se el mateix de les poblacions de la comarca. Segons sembla, uns operaris murcians portaren el contagi al poble d'Ogassa, o sigui a les mines de Sant Joan, i des d'allà s'estengué cap a Sant Joan de les Abadesses i a la Garrotxa, on afectà ràpidament la Canya, Sant Joan les Fonts, Begudà, Castellfollit de la Roca, Sant Privat de Bas, el Mallol, la Pinya i Hostalets de Bas ⁽⁵⁸⁾. A la Vall de Bas, precisament, el 9 d'agost s'organitzà un gran romiatge de pregàries al santuari de la Mare de Déu de la Salut, de Sant Feliu de Pallerols, per tal de demanar al Senyor misericòrdia per a aquelles zones d'Espanya ja envaïdes pel còlera i per tal **“que este castigo no caiga sobre nosotros”**. L'acte va ser promogut i organitzat, concretament, pel rector de la parròquia de Sant Esteve de Bas, Mn. Jaume Masdeu, i comptà amb la benedicció del Bisbe de Girona, el qual concedí, com era costum en aquests casos, 40 dies d'indulgència a tots els fidels per cada acte del romiatge que devotament practiquessin. La direcció s'encomanà a capellans de la Casa-Missió de Banyoles. Se sortí a les cinc del matí, i es passà pel camí del Grau. Durant el trajecte es cantaren temes religiosos i es resaren tres parts del rosari, i en arribar a la Salut, a quarts de deu, se celebrà un Ofici Solemne, amb sermó a càrrec dels missioners banyolins. A la tarda hi hagué, de nou, a les dues, res del rosari, sermó, cant de la Salve i altres cançons adients, i s'emprengué tot seguit el retorn, a les quatre, pel mateix camí del Grau ⁽⁵⁹⁾. La Mare de Déu de la Salut va ser especialment invocada pels veïns de les poblacions de les valls de Bas i d'Hostoles, i l'any següent, el dia de la festa de l'Ascensió, es presentà a la Verge **“un preciós vestit bordat de or en agrahimen de habernos librat de la pesta dita colera morbo que lo any antes afligi moltas Ciutats y Poblacions de nostra España”**. En la cerimònia,

POBLACIÓ	ANY	MESOS				
		JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMB.	OCTUBRE
BESALÚ (1)	1883	2	3	11	7	5
	1884	1	5	8	6	7
	1885	3	8	11	10	4
	1886	-	5	7	6	3
	1887	5	6	4	6	2
SANT FELIU DE PALLEROLS (2)	1883	1	1	1	2	4
	1884	4	2	1	1	4
	1885	1	-	5	3	2
	1886	4	2	4	-	2
	1887	1	3	-	1	1
CAPSEC (3)	1883	-	-	1	1	-
	1884	2	-	1	1	-
	1885	2	-	1	3	1
	1886	1	1	-	-	3
	1887	-	-	-	-	-
SANT SALVADOR DE BIANYA (4)	1883	1	2	2	-	-
	1884	-	1	4	1	1
	1885	-	1	1	1	1
	1886	1	1	2	-	1
	1887	-	1	2	1	1
SANT CRISTÓFOR LES FONTS (5)	1883	3	4	6	3	4
	1884	-	4	10	4	5
	1885	5	2	8	8	4
	1886	2	2	3	4	-
	1887	3	2	6	6	8
BATET (6)	1883	-	2	2	3	2
	1884	1	2	4	2	1
	1885	-	-	6	3	1
	1886	1	3	-	-	4
	1887	2	-	5	1	3
SANT ESTEVE D'OTLOT (7)	1883	7	7	12	16	12
	1884	9	8	13	12	13
	1885	15	6	22	22	16
	1886	17	12	12	18	20
	1887	2	8	13	16	13
SANT JOAN LES FONTS (8)	1883	2	3	8	8	6
	1884	5	1	11	12	11
	1885	4	3	70	20	7
	1886	4	6	10	6	8
	1887	3	10	18	8	9

(1).- Parròquia de Sant Vicenç de Besalú. Llibre d'òbits de 1851 a 1884 i de 1885 a 1965. Llibre d'òbits de Pàrvuls, començat el 1876 (l'última inscripció és de l'any 1957).

(2).- Parròquia de St. Feliu de Pallerols, Llibre d'òbits de 1851 a 1905.

(3).- Parròquia de Sant Martí de Capsec. Llibre d'òbits de 1851 a 1918.

(4).- Parròquia de Sant Salvador de Bianya. Llibres d'òbits de 1851 a 1881 i de 1886 a 1926.

(5).- Parròquia de Sant Cristòfor les Fonts (Olot). Llibre d'òbits de 1851 a 1885 i de 1886 a 1926.

(6).- Parròquia de Santa Maria de Batet (Olot). Llibre d'òbits de 1851 a 1888.

(7).- Parròquia de Sant Esteve d'Olot. Llibre d'òbits de 1877 al 1899.

(8).- Parròquia de Sant Joan les Fonts. Llibre d'òbits de 1863 a 1886 i de 1887 a 1901.

que se suposa ben concorreguda, hi predicà el P. Ramonet, missioner de l'Immaculat Cor de Maria (claretjà), de Vic ⁽⁶⁰⁾.

Segons dades del Registre Civil de Sant Feliu de Pallerols ⁽⁶¹⁾, entre els mesos de juny i octubre del 1885 es produïren en aquella població 28 morts, només dues de les quals (els mesos d'agost i setembre) es consideren causades per una "**malaltia sospitosa**", i una sola per malaltia "**colèrica**". També hi ha dos casos de diarrea serosa, dos d'enteritis, un de còlic estacionari i un de diarrea "**bisuterica**" (sic). Però aquest nombre de defuncions no és coincident amb el que es dona a través de les partides sacramentals de la parròquia, tota vegada que durant el mateix període del 1885 (juny-octubre) només s'anotaren onze enterraments ⁽⁶²⁾.

En qualsevol cas, és evident que el còlera no afectà, si més no d'una manera greu, la població, car comparant estadísticament les dades del Registre Civil i les de la parròquia, durant el quinquenni 1883-1887 no s'aprecia cap increment elevat de la mortalitat entre un any i un altre. Cal anotar, encara que s'aparti del tema colèric, que el 2 de setembre del 1887 es beneí i utilitzà tot seguit el nou cementiri santfeliuenc. El cadàver de Francesc Font i Ferrés, de 70 anys, és el primer que hi fou enterrat.

A les Planes d'Hostoles, les dades extretes del Registre Civil tampoc no demostren incidència important del còlera. Durant els mesos de juny-octubre del 1885 s'enregistraren 24 morts, nombre que és semblant al del total de defuncions que es donaren en el mateix període de temps de l'any anterior i del 1887. En cap dels esmentats 24 casos de morts no es parla de la incidència del còlera; només en una ocasió s'indica que la causa del decés fou la diarrea, i en una altra l'enteritis crònica ⁽⁶³⁾. A Sant Esteve de Bas, el 1885, també durant els mesos de juny a octubre, les morts augmentaren en comparació als anys 1883, 1886 i 1887, però el seu nombre és pràcticament igual al nombre d'òbits de l'any precedent, o sigui el 1884, de manera que tampoc no pot considerar-se que el còlera causés grans estralls. Dels 41 difunts enregistrats, només en quatre casos consta que se n'anaren a l'altra vida a causa de malaltia sospitosa, un per còlera infantil, un per diarrea crònica, un per enteritis i dos per malaltia gàstrica biliosa. El còlera, com en altres llocs, era aquí inexistent, si més no oficialment ⁽⁶⁴⁾.

A Santa Pau l'evolució de la mortalitat es manté també estable entre 1883 i 1887, durant els mesos de juny a octubre. L'augment, certament de poca importància, enregistrat el 1885 no és demostratiu de la incidència que poguéu tenir-hi l'epidèmia colèrica. Es més, les morts es deuen a entero colitis (5 casos), gastroenteritis aguda (3 casos), enteritis (4 casos), gastroenteritis (1 cas) i enteritis aguda (1 cas), segons es precisa en les corresponents partides de defunció ⁽⁶⁵⁾. Però aquestes són unes causes mortals que, amb més o menys afectats, es donen arreu de la comarca durant els mesos estivals, o sigui que de cap manera no pot parlar-se del còlera. A la parròquia de Santa Maria de Batet passa exactament el mateix, és a dir, no hi ha variacions destacables entre els morts enregistrats el 1885 i els anys precedents i posteriors ⁽⁶⁶⁾, cosa que semblantment es repeteix en la parròquia de Sant Cristòfor les Fonts ⁽⁶⁷⁾, on s'enregistraren 27 morts entre juny i octubre del 1885, nombre que és dins la normalitat mortuòria d'aquesta època de l'any. Pel que fa a Sant Salvador de Bianya, les 3 morts produïdes entre juny i octubre del 1885 estan per sota del que en mortalitat és normal en aquest període de temps ⁽⁶⁸⁾, de manera que no pot ni parlar-se d'una mínima repercussió del còlera, el qual, com es veurà, sí que afectà greument altres llocs de la plana bianyenca. A Sant Martí de Capsec hi hagué casos de còlera, tot i que en els registres parroquials de defuncions això no s'indiqui ⁽⁶⁹⁾. De fet, les 7 morts succeïdes entre juny i octubre del 1885 no són, tampoc, res d'importància si es té en compte que el 1884 se'n produïren 4 i el 1886 n'hi hagué 5. Però el Registre Civil és més explícit, i hi consta que el 4 d'agost morí Tomàs Masdeu "**de la epidemia colérica**", que fou enterrat a Sant Joan les Fonts; el dia 23 fou Teresa Calvila, de 50 anys, la que morí "**de colera morbo**", i dos dies després, el 25, Llorenç Juanola, de 40 anys, perdé la vida pel "**colera asiático**". El 27 morí Anna Castañe, de 50 anys, i el 31 es produí el traspàs de Francesc Collell, també de 50 anys, a causa que havien emmalaltit de còlera ⁽⁷⁰⁾. Evidentment, aquestes morts contrasten amb les dades parroquials de Sant Martí de Capsec: en el llibre sacramental corresponent només s'anotà una mort en tot l'agost del 1885. Per altra banda, segons les informacions sanitàries facilitades oficialment i publicades a la "Gaceta de Madrid", durant el mes d'agost, en el municipi de Capsec (que

comprenia la Vall del Bac), s'enregistraren 17 invasions o casos de persones afectades, i una sola mort. Tot plegat, com es pot veure, és un batibull, encara que s'ha de tenir en compte que a la "Gaceta" s'optava també per agrupar els municipis que havien tingut menys de cinc defuncions diàries, de manera que es podien haver produït i comptabilitzat, realment, les morts que figuren en el Registre Civil dins el concepte "**Pueblos con menos de 5 defunciones**".

A Castellfollit de la Roca el còlera també hi arribà, però d'una manera no massa forta, tota vegada que només moriren dues persones a causa de la malaltia. Es tracta de Maria Benet, que era de Begudà i morí el 8 de setembre, a l'edat de 34 anys, i Josep Gusiñer, del propi Castellfollit de la Roca, que morí el 15 del mateix mes, als 67 anys. Les defuncions del mes d'agost foren dues, i cinc les del setembre, nombre que es manté dins el que era habitual els anys anteriors al 1885. És més: durant el període juny-octubre, aquell any es produïren menys defuncions que l'any següent, 1886. Els dos casos mortals de còlera ⁽⁷¹⁾, més algunes altres invasions que segurament es donaren, degueren omplir de temor els castellfollinencs, els quals imploraren la protecció de Sant Roc per tal de superar aquelles adverses circumstàncies, i més quan el municipi veí de Sant Joan les Fonts estava molt empestat de còlera. En la fornícula existent a la torre del rellotge que hi ha en l'edifici de l'Ajuntament, que dóna a la carretera que va d'Olot a Girona, hi ha precisament la imatge de Sant Roc i hi consta l'any 1885, tot el qual és un testimoni dels fets viscuts aquell any i de l'agraïment que el poble tingué envers l'esmentat advocat contra la pesta.

A Besalú el còlera també s'hi féu present, sense que tingués massa incidència mortal. Si es compara el període juny-octubre dels anys 1883 al 1887, s'observa clarament com el 1885 s'enregistrà un augment de les defuncions relativament important ⁽⁷²⁾, car es passà de les 24 de l'any 1884 a les 31 l'any de l'epidèmia, i es davallà fins a 16 el 1886. Ara bé, durant l'agost del 1885 hi hagué un cas de mort per malaltia "**índia**" (que és ben clar que vol dir còlera, originari de l'Índia) i un altre cas per gastroenteritis crònica, mentre que el setembre es donaren dos casos d'òbits per enteritis i dos causats pel "**còlera indico**", segons el Registre Civil. Les partides sacramentals ⁽⁷³⁾ indiquen un major nombre de defuncions durant l'esmentat període de

temps, de manera que pel setembre del 1885 hi consten anotades 36 morts (incloses les d'infants), enfront les 3 del Registre Civil. Però les anotacions eclesiàstiques són menys concretes a l'hora d'explicar les causes de la defunció, i només en una ocasió s'indica que es degué al "**còlera morbo**". És el cas d'Antoni Siqués i Quintana, de 33 anys, que morí el 2 de setembre.

Allà on realment el còlera causà estralls fou, com anteriorment s'ha dit, al llavors municipi de Begudà (actualment Sant Joan les Fonts), que comprenia els pobles de Begudà i de Sant Joan les Fonts. Segons la "Gaceta de Madrid", cal repetir-ho, la segona meitat d'agost s'hi produïren 80 casos i 46 defuncions degudes al còlera (durant setembre i octubre no figura, en la publicació governamental oficial, cap vegada el nom del municipi, però els casos s'haurien pogut incloure entre aquelles "**Poblaciones con menos de 5 defunciones**", cosa que impedeix saber-ne exactament l'evolució). En el llibre sacramental de la parròquia de Sant Joan les Fonts, que comprenia també la sufragània de Sant Andreu de Socarrats, no hi figura cap partida on consti el còlera com causa de mort, però és evident que la mortalitat augmentà en gran manera durant els mesos d'agost i setembre del 1885, si es compara amb la que es donà els mateixos mesos d'anys anteriors i posteriors. Exactament, en el llibre d'òbits parroquial hi consta que l'agost hi hagué 70 defuncions o enterraments, i que pel setembre se n'enregistraren 20. Es diu que hi va haver famílies que perderen més d'un membre com és el cas del nen Joan Guixaró, d'11 anys, i del seu germà Josep, de 7 anys, morts el 18 d'agost. El capellà anotava, en les partides, "**muerte natural**", "**de repente**" o simplement "**murió**", a causa, possiblement, del sentiment cristià inclinat a evitar classificacions innecessàries davant el fet que la mort deixa tots els humans en igualtat de condicions i de posicions socials. L'epidèmia afectà gent de tota edat, i segons dades tretes del Registre Civil municipal la primera mort per còlera es produí l'11 d'agost. La difunta era Teresa Sarquella. Entre l'1 d'agost i el 25 de setembre s'anotaren en el llibre de registre oficial un total de 79 defuncions, de les quals 50 i escaig es degueren al còlera, 12 a enterocolitis aguda o crònica, 1 a diarrea biliosa, 1 a gastroenteritis i la resta a altres causes ⁽⁷⁴⁾. La presència de còlera a Sant Joan les Fonts era abastament coneguda arreu de la comarca, i n'informà la

premsa local olotina puntualment. Així, a mitjan d'agost es deia, a "La Voz de Olot", que **"Las noticias que tenemos respecto al cólera, de la Caña y de San Juan las Fonts no son nada tranquilizadoras; es preciso proceder con energía y rigor para que desaparezca aquel foco"**.

En una altra informació es deia que, davant la certesa que l'epidèmia augmentava a la Canya, el Governador de la província havia d'haver tingut en compte algunes de les circumstàncies d'aquell nucli per tal de comprendre que hauria estat molt fàcil **"sofocar aquel foco"**. La Canya, s'indica, **"es un lugar de unas 15 á 20 casas, están perfectamente ventiladas y tienen al pié de la poblacion varias fuentes de abundante y riquísima agua. Pues bien, con un gasto insignificante y con muy poco tiempo se habria podido y se podría poner aquel lugar limpio como la plata y desinfectarlo todo. Dios quiera que se atienda nuestra indicacion y que aun esten á tiempo para sofocar aquel foco las autoridades"** (75).

Es tenia per segur que a la zona d'Olot el còlera arribà de la part de muntanya, o sigui del Ripollès, tal com recollí "El Rosal Florido", i que d'aquí passà a la Garrotxa, on afectà primerament diverses poblacions de les rodalies d'Olot. S'indicà que si bé el còlera **"pretende invadir esta villa"** (Olot)", aquí no arribà a fer-s'hi present gràcies a la protecció de Santa Maria del Tura **"y el microbio recogiendo sus pertrechos de guerra, retrocede, pasando de un salto, á San Jaime y á Besalú; y sentando sus reales en Bañolas, deja enteramente libre esta hermosa poblacion"**, o sigui Olot (76). Segons l'abans esmentat setmanari, "La Voz de Olot", l'únic cas de còlera enregistrat a la vila estava relacionat amb el nucli de població de la Canya, doncs **"un sujeto pobre de solemnidad, fué á mendigar al lugar de la Caña, en donde estuvo 4 ó 5 horas, á los dos dias se vió acometido, de los vómitos, diarrea y calambres sintomas todos de la terrible epidemia colérica, llamado el distinguidisimo y afamado médico D. Juan Danés dió este parte de lo que ocurrió al delegado de medicina y á la Junta de sanidad, y por unanime acuerdo, despues de muerto el individuo atacado, se procedió á aislar á los individuos habitantes de dicha casa y á desinfectar esta. Hasta la hora presente el éxito ha sido completo"** (77).

En el Registre Civil d'Olot, a part de dues morts per còlera infantil, una a final de juliol i l'altra el primer dia d'agost, només hi ha anotada una defunció per còlera d'una persona adulta, que és la de Jaume Casadesús, solter, teixidor i de 45 anys d'edat, que vivia al carrer de Santa Magdalena. Entre el 28 de juliol i el 5 d'octubre del 1885 hi hagué a la vila 45 òbits més deguts a **"enteritis"**, **"gastroenteritis"**, **"enterocolitis"**, **"colitis"** i **"enteritis crònica"**, segons consta en les respectives partides. De fet, aquell any augmentà el nombre de defuncions, respecte als dos anys anteriors i els dos posteriors, però oficialment només una persona adulta morí a causa del còlera a Olot, i aquesta no pot pas assegurar-se que fos, justament, aquell mendicaire que havia anat a la Canya. Les dades del Registre Civil indiquen que entre juny i setembre hi hagué 170 morts, dels quals 57 corresponien al mes d'agost i 45 al setembre ⁽⁷⁸⁾. En el llibre sacramental d'òbits de la parròquia de Sant Esteve d'Olot, el nombre total dels anotats és diferent: de juny a octubre hi consten 81 defuncions, 22 de les quals són del mes d'agost i 22 més del setembre. Si es compara amb els anys 1883, 1884 i 1887, és evident que hi ha un augment de defuncions, que no és tal respecte al 1886, durant el qual s'enregistraren 79 morts, o sigui dues menys, en el termini de cinc mesos. Ara bé, cal recordar que aquests són anys en què es donen fortes diarrees **"propias de la estación"**, com recollí "La Voz de Olot", que no calia confondre amb el còlera. La por a aquesta malaltia era tan gran que ja l'any anterior a la invasió, o sigui el 1884, el romiatge comarcal fet al santuari de la Mare de Déu del Cos, a Montagut, es relacionà amb l'epidèmia; més ben dit, es realitzà per evitar que arribés fins aquí la malaltia. De fet, aquesta romeria l'havia promoguda l'"Asociación de Obreros Olotenses" per al dilluns dia 2 de juny, per tal de commemorar el primer centenari de la implantació del Mes de Maria.

Una romeria semblant, i pel mateix motiu, s'organitzà a la Vall de Bianya el dia 24 de juny i amb destí al santuari del Remei, a Creixenturri (parròquia de Camprodon). S'havia de sortir de Sant Salvador de Bianya a les sis del matí. La romeria del Cos, però, se suspengué a causa del mal temps quan els romeus, més d'un miler, eren ja a Castellfollit de la Roca. Després es tornà a programar per al 28 de setembre, i el Bisbe de Girona confirmà la concessió de 40 dies

d'indulgència a tots aquells que prenguessin part en els actes religiosos del romiatge, tal com havia fet pel maig. Però també s'ajornà llavors aquesta celebració a causa, aquesta vegada, que el dia escollit **“coincidia con la feria de Tortellà, circunstancia que no solo dificulta, sino que haria peligroso el transito por aquella carretera”**, de manera que, finalment, es decidí fer-la el segon diumenge d'octubre, que s'esqueia en el dia 12. Arribada la data, el romiatge quedà, altra vegada, suspès, semblaria que per causa del temps, segons es desprèn de la nota que el predicador caputxí, Fr. Josep d'Alpens, féu arribar amb urgència al Dr. Ferrer. En ella indicada que **“Vehent frustrada la Romeria, pero no lo fruit de ella: he determinat fer lo sermó en esta (Montagut, des d'on escrigué la nota) a la Missa major, y aqueixa tarde si V^o ho judica à proposit, lo podriam predicar en sa Iglesia, a la funció que V^o podria publicar, si ho judica a proposit”**, tota vegada que a les tres de la tarda el caputxí preveia ser ja a Olot. El rector de Sant Esteve, el Dr. Esteve Ferrer, havia escrit a darrers de setembre als capellans i rectors de les parròquies veïnes a la d'Olot, per indicar-los que el romiatge es feia per fomentar la devoció del rosari i **“dirigir al cielo una pública rogativa para librarnos de los peligros del cólera morbo”** (79).

A Europa el còlera anà passant d'una nació a l'altra, i ben entrat el segle XX produí un important nombre de morts a Rússia. Es declarà també la seva existència, el 1911, en alguns països de la Mediterrània. Quedava lluny, però calia estar en vigilància; potser fou per això que l'Ajuntament d'Olot, el 1912, decidí adquirir i distribuir exemplars d'aquelles “Instrucciones contra el cólera”, donades per la Sociedad Española de Higiene, que havia editat Dario Rahola a Girona,

BIBLIOGRAFIA I NOTES

- 1.- "Instrucciones contra el cólera por la Sociedad Española de Higiene", edició de l'Ajuntament d'Olot, any 1912. A la portada, manuscrit, hi consta "Donatiu del Dr. Danés T.", Biblioteca "Marià Vayreda" d'Olot.
 - 2.- "Boletín Oficial de la Provincia de Gerona", núm. 95, del 9 d'agost del 1854. Circular núm. 345, signada pel Governador Civil, José Tomás.
 - 3.- Imprès de la circular de data 22 d'agost del 1854, del Bisbe de Girona. Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot (Rectoria). Carpeta de correspondència de diversos anys del segle XIX.
 - 4.- ESTEVE PALUZIE i CANTALOZELLA, a "Olot, su comarca, sus extinguidos volcanes...", Barcelona, 1860, dóna a conèixer de manera incompleta la composició de la Junta de Sanitat, i àdhuc confon el nom d'Estorch i Siqués. La composició que donem aquí per vàlida és la dels signants de l'acord del dia 9 de setembre del 1854, que és quan es declarà oficialment l'existència de còlera a Olot, i amb efectes retrospectius al 10 d'agost.
 - 5.- Un dels regidors cessats fou Pau Estorch i Siqués, a. "El Tamboriner del Fluvià", que havia estat nomenat pel càrrec el desembre del 1853. Resulta, segons una nota explicativa als seus versos humorístics (no mancats a la vegada de sentit crític), intitulats "Improvisació", que els membres del consistori cessat van ser cridats a primera hora del matí a la Casa de la Vila, d'on no se'ls deixà sortir fins efectuar el canvi d'Ajuntament, que fou a les dues de la tarda. Els individus de l'Ajuntament entrant havien ja dinat, mentre que els altres no havien pogut fer-ho i tenien gana. Estorch, que era regidor síndic, escrigué, durant la llarga espera, l'esmentada "Improvisació", que diu:
"O ministros baldament
que imitáseu en un tot
lo que fa l'Ajuntament
d'un trist poble com Olot:
Si seguísseu sa divisa
fóra rica la Nació:
los que entren, amb tripa llista,
los que surten, prims com jo".
- En l'acta municipal del canvi de consistori no hi consta cap hora i, per acabar-ho d'adobar, el secretari no hi era "**por indisposición**", de manera que l'hagué de substituir Josep Vila, que era oficial auxiliar. Els versos els publicà Estorch al "**Nou repiconet del Tamboriner del Fluvià**" i han estat recollits, donat el seu alt valor anecdòtic, per diversos autors, com és el cas del Dr. JOAQUIM DANÉS i TORRAS en la seva "Història d'Olot", vol IX, Olot 1983.
- 6.- Carpeta de bans de l'Ajuntament d'Olot. Arxiu Històric Comarcal d'Olot.
 - 7.- Plec de notes "Sanitat 1787-1854". A.H.C.O. També es troba, el ban, en la carpeta titulada "Bans". A.H.C.O.
 - 8.- Aquest document es troba també guardat dins el plec de notes "Sanitat 1787-1854" A.H.C.O.

9.- El Dr. Pere Casellas i Coll va néixer a Torroella de Montgrí el 1805 ó 1806. Es doctorà en medicina a Montpeller i revalidà el títol a la Universitat de Barcelona. Aconseguí el doctorat el 1834. És autor dels treballs "**Relación de la enfermedad que privó de la existencia al Dr. D. Francisco Bolós**", enviat a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona el 1845; de la "**Descripción de la enfermedad epidémica observada en Olot en 1846**" i "**Ensayo topográfico-médico, ó sea, Reseña circunstanciada de la localidad y de los habitantes de la M.L.V. de Olot**", publicat a Barcelona, aquest darrer, el 1849. Estava molt ben considerat, i morí a Olot el 17 d'abril del 1863, perquè assistí a malalts d'un tifus epidèmic enregistrat llavors a Riudaura.

(Notes extretes de la part de biografies de la "Història d'Olot", del Dr. DANÉS i TORRAS. B.M.V., d'Olot).

10.- Dr. JOAQUIM DANÉS i TORRAS, "Història d'Olot", vol. VIII, cap. XIV. Olot, 1982.

11.- Carpeta "Correspondència 1854", de l'Ajuntament d'Olot. A.H.C.O.

12.- Plec de correspondència de l'any 1854 de l'Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot. Hi ha cartes i esborranys de cartes de la correspondència mantinguda entre el rector d'Olot i el Bisbat de Girona, guardats dins el plec "**Cólera morbo de 1854. Disposiciones durante el mismo, que se tuvieron presentes cuando amenazó el cólera en Agosto de 1855**".

13.- JORDI CANAL i MORELL, "**Una vila catalana davant la mort. La pesta de 1650 a Olot**". Olot, 1987.

14.- L'exemplar d'aquesta Novena a Sant Roc, que hem pogut consultar, es guarda a l'Arxiu Casulà, d'Olot.

15.- ESTEVE PALUZIE i CANTALOEZELLA, "**Olot, su comarca, sus extinguidos volcanes...**", pàg. 140-141. Barcelona, 1860.

16.- JOSEP SADERRA i MATA, "**Ressenya Històrica del santuari de Ntra. Sra. del Tura**", pàg. 84-85. Olot, 1905.

17.- "**Notas Históricas de Olot**", del setmanari "El Deber", vol. II, capítol sobre l'església del Tura, pàg. 256-257. Olot, 1906. Es considera que l'autor d'aquestes notes és ESTEVE CASTELLÀ i LLOVERA.

18.- "**Notas Históricas de Olot**", vol. II. La informació és recollida per JOSEP M^è. DANÉS a "**L'església de la Mare de Déu del Tura d'Olot**", Olot, 1965, i per Mn. VALLS en les seves notes manuscrites.

19.- Mn. PERE VALLS i VILA, llibreta manuscrita on parla, entre altres coses, de "**Pestes ó coleras en Olot**", B.M.V., d'Olot.

20.- Acord del dia 1 de setembre del 1854. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot de l'any 1854. A.H.C.O.

21.- JOSEP SADERRA, op. cit.

22.- Actes dels dies 17 i 20 de setembre. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot de l'any 1854. A.H.C.O.

23.- Carpeta de Bans de l'Ajuntament d'Olot. A.H.C.O.

24.- "**Boletín Oficial de la Provincia de Gerona**", núm. 116, del 27 de setembre del 1854.

- 25.- Acta del dia 2 d'octubre del 1854. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot de l'any 1854. A.H.C.O.
- 26.- "**Boletín Oficial de la Provincia de Gerona**", núm. 124, del 16 d'octubre del 1854.
- 27.- JOSEP CLARA, "**Introducció a la Història de Girona**", Salt, 1983. També s'esmenta aquesta data a "**La ciutat de Girona**", al vol. 3 de la Gran Geografia Comarcal de Catalunya (El Gironès, la Selva i la Garrotxa).
- 28.- Llibre d'Òbits, del 1851 al 1884, de la parròquia de Sant Vicenç de Besalú. Arxiu Parroquial de Besalú.
- 29.- "**Gaceta de Madrid**", núm. 223 (de l'11 d'agost) al 291 (del 18 d'octubre de 1885). Biblioteca Municipal d'Olot.
- 30.- ANTONI M. RIGAU i RIGAU, "**L'epidèmia de còlera morbo, l'any 1885, a Banyoles**", dins els Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, vol. II de l'any 1985.
- 31.- A la "**Gaceta de Madrid**" s'hi esmenta, el dia 26 d'agost, la població de "Boqueda", que se suposa està erròniament anotada i que correspon a Begudà.
- 32.- "**Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona**", núm. 33, del 7 de juliol del 1885. Apartat "Sección Oficial", circular núm. 16. A.P.S.E.O.
- 33.- Id., id., núm. 34, del 31 de juliol del 1885. Apartat "Sección Oficial", circular núm. 17. A.P.S.E.O.
- 34.- Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 5, pàg. 304-305.
- 35.- Acta del dia 1 de juliol del 1885. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot, any 1885. A.H.C.O.
- 36.- Acta del dia 8 de juliol del 1885. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot abans citat.
- 37.- "**Boletín Oficial de la Provincia de Gerona**". núm. 82, del 10 de juliol del 1885. Circular núm. 228. B.M.O.
- 38.- Acta del dia 28 de juliol del 1885. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot, ja citat. A.H.C.O.
- 39.- "**Boletín Oficial de la Provincia de Gerona**", núm. 92, del 3 d'agost del 1885. Circular núm. 251, sobre Sanitat. B.M.O.
- 40.- Id., id., núm. 94, del 7 d'agost del 1885. Circular núm. 256 i Reial Ordre del Ministeri de Gràcia i Justícia.
- 41.- Acta del 12 d'agost del 1885. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot, ja citat. A.H.C.O.
- 42.- Setmanari "**La Voz de Olot**", núm. 3, del 15 d'agost del 1885. B.M.V. d'Olot.
- 43.- Acta del 12 d'agost del 1885. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot, ja citat. A.H.C.O.
- 44.- Setmanari "**La Voz de Olot**", núm. citat.
- 45.- Carpeta de correspondència de l'Ajuntament d'Olot, de l'any 1885. A.H.C.O.
- 46.- Acta del 19 d'agost del 1885. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot, ja citat. A.H.C.O.
- 47.- "**Notas Históricas...**", op. cit., vol. II, pàg. 436-437.
- 48.- Plec de correspondència de l'any 1885. Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot.
- 49.- Id., id.

- 50.- **"Notas Históricas..."**, op. cit., vol. II, pàg. 436-437. Dr. JOAQUIM DANÉS i TORRAS, **"Història d'Olot"**, vol. X, cap. XVIII. Olot, 1984.
- 51.- Dr. JOAQUIM DANÉS, **"Història d'Olot"**, cap. I de la 3ra. part, vol. XII, pàg. 2.231. També ho esmenta JOSEP M^a. DANÉS a **"L'església de la Mare de Déu del Tura..."**, op. cit.
- 52.- JOSEP SADERRA, op. cit.
- 53.- **"El Rosal Florido"**, núm. 116, del 15 d'octubre del 1885. B.M.V. d'Olot.
- 54.- **"Boletín Oficial de la Provincia de Gerona"**, núm. 115, del 25 de setembre del 1885. B.M.O.
- 55.- Id., id., núm. 129, del 28 d'octubre del 1885. B.M.O.
- 56.- **"Boletín Oficial Eclesiástico..."**, núm. 39, del 4 de novembre del 1885. A.P.S.E.O.
- 57.- **"El Rosal Florido"**, núm. 19, de l'1 de desembre del 1885.
- 58.- Id., id., núm. citat.
- 59.- Carta-imprès sobre l'organització del romiatge de la parròquia de Sant Esteve de Bas al santuari de la Salut, de Sant Feliu de Pallerols. Plec de correspondència de l'any 1885. Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot (Rectoria).
- 60.- **"Llibre de comtas del que Jo Francesch Camps anire pagant per la capella de Nostra Sra. de la Salut, comensant al Primer diumenje de Juny de 1742"**. Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Pallerols.
- 61.- Registre Civil de Sant Feliu de Pallerols. Llibres de Defuncions de 1882-1885 i de 1885-1888. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Pallerols.
- 62.- Llibre d'òbits de 1851-1901. Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Pallerols.
- 63.- Registre Civil de les Planes d'Hostoles. Llibres de Defuncions de 1880-1884, 1884-1886 i 1886-1888. Arxiu Municipal de les Planes d'Hostoles.
- 64.- Registre Civil de Sant Esteve de Bas. Llibres de Defuncions de 1882-1885 i de 1885-1888. Arxiu Municipal de la Vall de Bas.
- 65.- Registre Civil de Santa Pau. Llibre de Defuncions de 1883-1886 i partides del 1887. Arxiu Municipal de Santa Pau.
- 66.- Llibre d'Òbits del 1851 al 1888. Parròquia de Santa Maria de Batet. Arxiu parroquial guardat a la parròquia de Sant Cristòfor les Fonts, d'Olot.
- 67.- Llibres d'Òbits del 1851 al 1885 i del 1886 al 1926. Arxiu parroquial de Sant Cristòfor les Fonts.
- 68.- Llibre d'Òbits començat el 1881 (encara vigent), de la parròquia de Sant Salvador de Bianya. Guardat a l'Arxiu Parroquial de Sant Josep Obrer, de la Canya.
- 69.- Llibre d'Òbits del 1851 al 1918, de la parròquia de Sant Martí de Capsec. Guardat a l'Arxiu Parroquial de Sant Josep Obrer, de la Canya.
- 70.- Registre Civil de Capsec. Llibre de Defuncions del 2/12/1881 al 20/8/1887. Arxiu Municipal de la Vall de Bianya.
- 71.- Registre Civil de Castellfollit de la Roca. Llibres de Defuncions de 1876-1883 i 1883-1888. Arxiu Municipal de Castellfollit de la Roca.
- 72.- Registre Civil de Besalú. Llibres de Defuncions de 1882-1886 i 1886-1889. Arxiu Municipal de Besalú.
- 73.- Llibres d'Òbits de 1851-1884 i de 1885-1965. Llibre d'Òbits de Pàrvuls a partir

del 1876 (la darrera anotació és del 1957). Arxiu Parroquial de Sant Vicenç de Besalú.

74.- Registre Civil de Sant Joan les Fonts. Llibre de Defuncions del 21/10/1884 al 15/9/1886. Arxiu Municipal de Sant Joan les Fonts.

75.- Setmanari "La Voz de Olot", ja citat.

76.- "**El Rosal Florido**", núm. 19, ja citat.

77.- "La Voz de Olot", núm. citat.

78.- Registre Civil d'Olot (Jutjat). Llibre de Defuncions del 9/9/1884 al 31/1/1886.

79.- Plec de correspondència de l'any 1884. Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot.